

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΠΗΓΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΙΛΒΕΣΤΡΟΝ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΠΕΡΙ ΠΑΣΧΑΛΙΟΥ

Ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ ἐν Καρναίς τοῦ Ἁγίου Ὄρους
Βιβλιοπωλείου τῆς Συνοδείας

ΣΑΒΒΑ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ

Μετὰ προλόγου τοῦ Ἀρχοντος μεγάλου Χαρτοφύλακος
ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΤΥΠΟΙΣ
Ι. ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ
Κολοκυνθοῦς 2. — ΑΘΗΝΑΙ
= 1924 =

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ὁ μακάριος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὁ κατὰ κόσμον Πηγᾶς, πολλῶν ἔτυχεν ἐγκωμιαστῶν, ἐλλήνων μάλιστα, οἵτινες ἐπανελάμβανον δι' αὐτὸν τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ κλεινοῦ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ὅτι ἡ φήμη τοῦ Μελετίου, ὡς ἀληθῶς πεπαιδευμένου τὴν ἱερὰν καὶ τὴν κοσμικὴν μάθησιν, οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἐλληνικὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὰς μᾶλλον ἀπομακρυσμένας ἐν Εὐρώπῃ χώρας διεδόθη. Καὶ διότι ἔγραφέ τινα—βεβαίως οὐχὶ τόσα ὅσα ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἀείμνηστος πατριάρχης Δοσίθεος Νοταρᾶς—καὶ διότι τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, καὶ διότι ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἠγωνίσθη ὑπὲρ τοῦ δόγματος τοῦ ὀρθοδόξου καὶ τῶν ἱερῶν ἐν γένει καθεστῶτων τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς, καὶ διότι γράφων φίλοις καὶ γνωρίμοις ἐνουθέτει τὴν εἰς τὰ πάτρια ἔμμονήν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως θυσίαν ἐπιμήθη ὑπὸ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ἄλλοεθνῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ τσαλατίου, ἐπὶ τῶν σουλτάνων Μουράτ καὶ Μεχμέτ τῶν τρίτων. Ἐν ἐκδόσει προσεχεῖς θὰ ἴδωμεν ὅτι, πρὶν περῆλθῃ δεκαετία ὑπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, συνετέθη καὶ ἀκολουθία εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀειμνήστους αὐτοῦ συμφοράδισιν Σεβῆρον καὶ Μαργουίνιον, δηλοῦσα ὅτι δικαίως ἀπήλαυον φήμης ἀγίων ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων οἱ νέοι «Τρεῖς Ἱεράρχαι» καὶ διδάσκαλοι τῆς «Ἐκκλησίας τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων».

Βεβαίως, ἕνεκα τῆς φήμης αὐτοῦ ὡς ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ πεπεδευμένου, τὴν τοῦ Μελετίου Πηγᾶ γνώμην ἐπὶ ζητημάτων εἷς τε τὸ δόγμα καὶ τὸ καθεστῶς ἐν γένει καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας ἀφορώντων ἐζήτησαν αἱ κατὰ μέρος ἀγιώταται τῆς ὀρθοδοξοῦσης Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαι, ἡ δὲ ποικίλη αὐτοῦ παιδεία καὶ ἡ εὐσέβεια καὶ ὁ διακαίως αὐτὸν ἱερὸς ζῆλος, τοῖς πάνσιν ὄντα γνωστὰ, καθίστων τὴν γνώμην αὐτοῦ σεβαστὴν, ὡς ἀπόφανσιν ἱεροῦ πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς πίστεως. Ἡ γνώμη αὐτοῦ ἐζητήθη καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα καὶ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου ἀποδοχὴν καὶ ἐπιβολὴν τοῦ νέου ἡμερολογίου. Ἀγνοοῦμεν ἐὰν ἦ τύποις ἐκδεδομένη (καὶ κατὰ τίνα χρόνον) ἡ ἐπιστολιμαία αὕτη δια-

γνώμη, καλὸν ὁμῶς ἐκρίναμεν ἔργον τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς, ὡς συγγραφῆς ἑνὸς ἐκ τῶν νέων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀξίου ἵνα γνωρισθῆ καλλίτερον. Ἀλλὰ καλὸν ἵνα γνωσθῶσι καὶ αἱ ἰδέαι περὶ πασχαλίου, οὐπὲρ ἐφοβοῦντο τὴν ἅμα τῇ γρηγοριανῇ τολμηρίᾳ μεταβολὴν καὶ ὁ Μελέτιος, καὶ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινοπόλεως Ἱερεμίας Β', καὶ, ἑκατὸν τριάκοντα σχεδὸν ἔτη μετ' αὐτόν, ὁ συνώνυμος αὐτῷ πατριάρχης Ἱερεμίας Γ' ὁ πάτριος.

Ἐζητοῦν δὲ τὴν γνώμην τοῦ Μελετίου, καὶ ὁ «γέροντας» αὐτοῦ καὶ παραστάτης Σίλβεστρος Ἀλεξανδρείας, καὶ κληρικοὶ ἐπιφανεῖς καὶ λαϊκοὶ, καθὰ δεικνύει ἐπιστολὴ τοῦ Πηγᾶ, τύποις ἐκδοθεῖσα ἐν ΙΖ' τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινοπόλεως. Ἐπιστέλλει ταύτην Κωνσταντίνῳ τῷ Κορνιακτῷ, τῇ 10 μουνυχιῶνος (ἁπριλίου) 1587, δύο σχεδὸν ἔτη μετὰ τὴν πρὸς Θεοδόσιον ἱερομόναχον (ἀνθεστηριῶνος) φεβρουαρίου 18=τοῦ ἔτους 1585=γραφεῖσαν. Τεμάχια τῶν δύο τούτων ἐπιστολῶν εὐχαρίστως θ' ἀναγνωσθῶσιν ὑπὸ τῶν τιμώντων τὴν ἀγῆρω τοῦ Πηγᾶ μνήμην.

«Πατέρων εὐσεβῶν, μάλιστα τῆς εὐσεβείας προμάχων, ἡθῶν τε πατρῶων εὐσεβῶς ἐχόντων * (ὡς καὶ πατρίδος αὐτῆς οἱ λοιποὶ) ἐν μέρει τίθημι ἐγὼ, καὶ τῶν εὐσεβούντων ἕκαστος κατ' ἐμὲ, εὐσεβείας, τοῦτο, ὅπερ, ὁ παρῶν ἐπαγγέλλεται λόγος, ὁ περὶ τοῦ Πάσχα πονηθεῖς ἡμῶν. Τόμος Ἀλεξανδρινός» προσαγορευθεῖς εἰκότως, ἐπειδὴ καὶ ὁ θρόνος ἐκεῖνος, ἡμῖν ἐστίν, ἢ (εἰπεῖν οὐκ αἰσχροτέρως) τοῦ θρόνου ἐκεῖνου ἡμεῖς ἐσμέν, καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἐκεῖνου τοῦ θρόνου σύμβολα φέρει, τὰς ἐτησίως ἐν Αἰγύπτῳ γινομένας ἀναστάσεις κατ' αὐτὴν [τὴν] τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέραν, καὶ διαμενούσας βᾶχρῃς ὅλης Πεντηκοστῆς, ὃν τρόπον τελεῖται καθ' ἡμᾶς. Αὐτὸν δέ σου τῇ τιμίᾳ κεφαλῇ δῶρον πέμπω, τῇ τὰ τῆς παιδείας ἀγαμένη· ὑγιαίνων δὲ σὺ δέξαι μετὰ τῆς ὁμοζύγου καὶ τῶν χρηστῶν παίδων, ὧν ἐν Χριστῷ τῷ Σωτῆρι ὄναι. Ἐξῆρωσο».

§

Ἐπεμπεν ἄρα τὸν κατὰ τοῦ νέου πασχαλίου τόμον εἰς τὸν Κορνιακτὸν πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ γνῶσιν οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς συζύγου καὶ τῶν «καλῶν» τέκνων τοῦ Κορνιακτοῦ, καὶ

* κατ' ἐμὲ γραπ. μῖλλον ἐχομένων.

λοιπὸν, πρὸς διάδοσιν τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων φρονίμων θεωριῶν. Μετεγρίφετο, καθὰ φρονῶ, καὶ διεδίδετο πᾶσι πρὸς ἀνάγνωσιν ὁ τόμος, ὡς ὁ Πηγᾶς ἐπεθύμει, καὶ ἡ παροῦσα τύποις ἔκδοσις αὐτοῦ πόθον ὅσιον ἱκανοποιεῖ τοῦ μακαρίου πατριάρχου.

Ὁμοίας ιδέας διατυποῖ, πρὸς Θεοδοσίον ἱερομόναχον γράφων, ὁ Πηγᾶς, ἐπαινῶν «τὴν μέριμναν, ἣν ἐμποιεῖ σοι» — τῷ Θεοδοσίῳ δῆλα δὴ — «ἡ τῶν πασχάλιων καινοτομία. Ζητεῖς γὰρ ἀκριβῶς τί καὶ ποιήσωσιν οἱ ὀρθόδοξοι τούτου πέρι, ἢ τί φρονεῖν ἔχωσι, καὶ μοι δοκεῖ τι καὶ δέους συναιληφέναι. Σὺ δὲ, ὦ γενναῖε, φόβον ἐκεῖ ἐφοβήθης οὐ οὐκ ἦν φόβος· ὅσοι γὰρ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ (δι' ἰδίας αἰτίας νομίμως ἐκβληθέντες) τούτων ὅ, τί ποτε καὶ ποιήσουσιν ἀφροντιστέον. * Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε τοῖς πατρώοις ἔχουσιν ἐπισθαῖ· εἰ γὰρ καὶ τι κατὰ τὴν ἰσημερίαν τοῦ κανονίου ἢ ἀκρίβεια διαπταίει τοῦ τῶν πατέρων, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φάσκα ἐξεύρεσιν ἤρμοστα τὸ κανόνιον, ὅσῳ πλέον ὀπίσω δράμωσιν ἑβραίων παῖδες, τοσοῦτῳ τοῦ ἡμετέρου πάσχα ἀποδιιστάμεθα ** τὴν ἑορτὴν μακρότερον· δέος γὰρ ἦν τοῖς πατρῷοις (ὡς καὶ ἐν τοῖς τῶν ἀποστόλων κανόσιν ἔστιν ἰδεῖν ***), μήποτε, ἔνδον τῆς ἰσημερίας πασχάζοντες,

* ἐννοεῖ τοὺς τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας χριστιανούς καὶ τοὺς διαμαρτυρομένους.

** αἱ λογίμων ἐλλήνων ἐπιστολαὶ μετεγράφησαν ἀπὸ χειρογράφου κάλλιστα γεγραμμένου κώδικος ὑπὸ ἀνθρώπου ἡμιμαθοῦς, ὃς μάλιστα, τρεῖς συναντήσας ἐν τῷ χειρογράφῳ τὴν λέξιν φάσκα, κατὰ παραδρομὴν ἀφεθείσαν φάσαι, ἀφῆκεν οὕτως ἔχουσαν. Ἰδὲ ἐν τόμῳ ΙΖ' Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου σελ. 70. Ἐκτείνονται δὲ αἱ μεταγραφεῖσαι ἐπιπολαίως ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐπιστολαὶ ἀπὸ σελ. 50—94.

*** ὁ ἑβδομος ἀποστολικὸς κανὼν διορίζεται· «Ἔτις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω». Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ κατὰ Νίκαιαν οἰκουμένη (Α') Σύνοδος εἰς τινα τῶν οὐ σωζομένων κανόνων, ἢ τινα διαλαλιάν, ἀκριβῶς ὥρισε τὰ κατὰ τὴν ἰσημερίαν καὶ τὴν τέλεσιν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα· διότι πῶς ἄλλως ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ τοπικῆ συνελθοῦσα δέκα καὶ ἕξ ἔτη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ, τῷ 341, ἠθέλεν ἀποφανθῆ ὡς ὥρισεν ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς κανόνι; «Πάντας τοὺς τολμῶντας παραλύειν τὸν ὄρον τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ, περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀκοινωνήτους, καὶ ἀποβλήτους εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα· καὶ ταῦτα εἰρησθῶ

ἢ ἐπὶ τῆς ἰσημερίας, ἢ ὅλως συμπύπτοντες τῷ Ἰουδαϊκῷ φάσκα, Ἰουδαῖζωμεν· διὸ καὶ ἡ ἰσημερία τετήρηται, καὶ μετὰ τὴν ἰσημερίαν ἡ πρώτη πανσέληνος, μεθ' ἣν ἡ πρώτη κυριακὴ, ἐν ἣ τὸ ἡμέτερον Πάσχα. Τοιγαροῦν πρὸς τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους αὐθωρὸν ἰσημερίαν τὸ κανόνιον πανσόφως καὶ παιεισεβῶς οἱ πατέρες συνέθεντο. Καὶ εἰ μετέπειτα, μετὰ τοσαύτους ἐτῶν ἀνακυκλήσεις, τρεῖς πού ἡμέρας, καὶ μικρὸν τι πρὸς, ἡ ἰσημερία παρακάτεισι, τοῖς Ἰουδαίοις φέρει τινὰ ζάλην, μηδὲ ἐκείνοις, εἰπεῖν ἀληθέστερον· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἡμέτερον κανόνιον ῥυθμίζουσιν ἐκείνοι τὸ οἰκεῖον φάσκα. Ἐμῖν δὲ οὐδένα ποτὲ ἐμπούησει κλόνον· Παγεῖς γὰρ καθ' ἅπαξ τῆς ἰσημερίας ὁ ὄρος, τῶν Ἰουδαίων λοιπὸν ἡμᾶς ἀποδ' ἴστησι».

Καὶ λοιπὸν ἐκτὸς τοῦ τόμου τοῦ σταλέντος πρὸς τὸν Κορνιακτὸν, ἔγραψεν ὁ Πηγᾶς καὶ γράμματα λεπτολογουῦντα τὸ θέμα τὸ περὶ πασχαλίον, διαφωτίζοντα τοὺς ποθοῦντας ἀνάπτυξιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ. Ὁ μακάριος Πηγᾶς ὁ Μελέτιος ἔσπευδεν ἐκ τοῦ διαφλέγοντος αὐτὸν ἱεροῦ ζήλου ἵνα μεταδίδῃ καὶ τοῖς ἔχουσιν ἐκκλησιαστικὴν ἢ κοσμικὴν τινα μάθησιν, ὀλίγην ἢ πολλήν — ἀκριβῶς ὅμως οἱ πάντες ἐξεπαιδεύοντο τότε τὴν λεγομένην εὐσεβῆ παιδευσιν. Καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὑπὸ πάντων ἠκούετο, καθὼς ἔγραψα πρὸς τριάκοντα καὶ ἕξ ἐτῶν· «Τοῦ μακαρίου Μελετίου Πηγᾶ—ἐκτοτε ἔχαρκτηρίσα τοιαύτη λέξει τὸν ἔσοχον τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλον ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἠ' Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» (σελ. 131 τόμου Θ' = 22 φεβρουαρίου 1889) — τοῦ μακαρίου Μελετίου ἀναγράφει μὲν τοὺς κατὰ τῶν παραχαρακτῶν ἀγῶνας ἢ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, τοῦ δ' ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ζήλου μαρτύρια περίτρανα ὑπάρχουσιν αἱ σωζόμεναι πολυάριθμοι αὐτοῦ ἐπιστολαί, ἐκδεδομένοι τε καὶ ἀνέκδοτοι. Οὐτ' ἐγκανχᾶται ἐν αὐταῖς ἀνυποφόρως ὁ Μελέτιος, οὐθ' ἑαυτὸν ἐπαινεῖ, ἀλλὰ παρανεῖ, συμβουλεύει, προτρέπεται, παρακαλεῖ

περὶ τῶν λαϊκῶν. Εἰ δὲ τις τῶν προστώτων τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, μετὰ τὸν ὄρον τοῦτον, τολμήσειεν, ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν καὶ ταραχῇ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἰδιάζειν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ Πάσχα, τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλόττριον ἔκρινε τῆς Ἐκκλησίας». Καλὰ δὲ καὶ ἀξία ἀναγνώσεως ὅσα γράφει ὁ μνήμης ὁσίας Νικόδημος ἐν ἐρμηνείᾳ τοῦ 7 ἀποστολικοῦ κανόνου ἐν τῷ «Πηδαλίῳ».

πάντας, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γίνεται ἵνα τοὺς πάντας κερδάνη (κατὰ τὸ ἀποστολικόν), εἰς τὴν φάλαγγα προσεταιριζόμενος τῶν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀγωνιστῶν· ἐμπνέει ὑπὲρ τοῦ πολυτημήτην τούτου θησαυρίσματος ἀφοσίωσιν, λατρείαν, ζῆλον εἰς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, εἰς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, εἰς πλουσίους καὶ πένητας, εἰς ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους. Νομίζεις δ' ὅτι, γράφων τὰς θαυμασίας αὐτοῦ ἐπιστολάς, καθ' ἃς *ἀναδείκνυται*, εἰ δυνατόν εἰπεῖν, *αὐθεντία ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ καὶ γενεᾷ*, γράφων ἔβαπτε τὸν κίλαμον εἰς τὰ δάκρυα τῆς μεγάλης αὐτοῦ καρδίας».

Ἄνάγκη δὲ ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ πρὸς πᾶσας τὰς ἑλληνικὰς ὀρθοδόξους ἐν Εὐρώπῃ παρρησίας ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον, βεβαίως ὡς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἴσως καὶ καθ' ὃν χρόνον ὡς «ἐπιτηρητῆς» ἐκόσμει τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινοπόλεως, καὶ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης, θέμα τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ἐχούσης, παρατίθημι μέρη τινὰ, χρήσιμα πᾶσι τοῖς εὐλαβουμένοις θεσμοῦς καὶ συνηθείας πατέρων καὶ προγόνων· «**Τοῖς** κατὰ τὴν Δύσειν πᾶσαν ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, ἀνδρῶσί τε καὶ γυναιξίν, ἀξίως τε καὶ τάξεως ἀπάσης, υἱοῖς ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς» ἐπιγράφεται· καὶ ἐστὶ ἀλλή· ἡ ἐγκύκλιος, ἡ δὲ εὐφυῆς ἀναγνώστῃς θὰ μάθῃ ὅτι πάντες οἱ φρόνιμοι κρίνουνσι—καὶ πρέπει ἵνα κρίνωσιν—ὡς ὁ ὁσίας μνήμης Πηγᾶς ὁ Μελέτιος· « μηδὲν ὅλως τῶν πατρικῶν παραχαράττοντες παραδόσεων, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι παραδόσεις εἰσὶ πατρικαί· μὴ γάρ, φησί· «μὴ μέταιρε ὄρια, ἀέθεντο οἱ πατέρες σου». Τούτου χάριν τὴν νέαν ταύτην τῶν πασχαλίων εἰσαγωγὴν, τοῦ λεγομένου «γρηγοριανοῦ καλανδαρίου» οἱ τῆς Ἀνατολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας εὐσεβεῖς παῖδες οὐ παραδεχόμενοι, στοιχοῦντες δὲ μᾶλλον τῷ παρὰ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων καινοῦ, τούτου μηδὲ ὅλως παρεκκλίνομεν, τοσούτων καὶ τηλικούτων πατέρων εἰσηγήσεων ἐπόμενοι Τούτων οὕτως ἐχόντων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀδελφοί, τοῖς πατρῶσιν ἐπεσθαι, καὶ μὴ τὰ καινὰ καὶ πρόσφατα ταῦτα κατασπάζεσθαι. Ἄλλὰ φασὶν ὅτι τοῦτο τῶν ἀδιαφόρων ἐστίν. Ἄλλὰ, διὰ τοῦτο μᾶλλον τοῖς πατρῶσιν ἀκολουθητέον, ὅτι ἀδιάφορόν ἐστιν. Εἰ γάρ καὶ κατὰ τι τῆς σεληνιακῆς ἐξέκλινε παρατηρήσεως, οὐ διὰ τοῦτο τὰ

πατρικά παραλείπτον. Ἐπειδὴ τοίνυν, οὐκ ἀποδοκιμάζοντες τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, οὐδὲ τῶν συνετῶν ἀθετοῦντες τὴν σύνεσιν, ἀλλὰ τοῖς πατρῶσι καὶ ἡγουμένοις ἡμῶν, ἀνατολικοῖς τε καὶ δυτικοῖς, ἀκολουθοῦντες, τὰ παλαιὰ τῶν νέων προκρίνομεν δικαίως (κέκριται γὰρ ἅπασί τῃ Ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθοδόξων μηδὲν ὅλως νεωτερίζον παραδέχεσθαι, μηδὲν ἀποδιοπομπεῖσθαι τῶν πάλαι). Στήκετε θαρσαλέως καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί, τοῖς πατέροις ἡθεσι, παρακαλοῦντες τοὺς λαμπροτάτους ὑμῶν ἄρχοντας ὑμῖν ἐξεῖναι ἀβιάστως ταῖς τῶν κοινῶν πατέρων, τῶν πράξει τε καὶ θεωρίᾳ κατ' Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν λαμπάντων, παραδόσεις ἔπεσθαι: **Μὴ βλαβῆ χριστιανοὶ παρὰ χριστιανῶν ἀποσπασθῶσι τῶν πατρῶων προσταγμάτων Πᾶσαν ἐχέτωσαν παρ' ὑμῶν αἱ ἐξουσίαι ὑποταγῆν. Θεὸς δὲ μονώτατος τὰ τῆς λατρείας.** Μὴ οὐχὶ τοῦτο προστέταχεν ὁ Σωτὴρ, ἀποδοῦναι κελεύσας τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ Θεῷ τὰ τοῦ Θεοῦ; Μὴ τῶν πατέρων ἐκείνων ἀναχωρῶμεν, μεθ' ὧν ἐλπίζομεν τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιοθῆναι.*

§

Θὰ τιμήσωσι καὶ ἐν τούτῳ τὴν τοῦ Πηγᾶ σύνεσιν οἱ συμφρονοῦντες πρὸς αὐτὸν καὶ τότε καὶ σήμερον μελετῶντες τοῦ Μελετίου τὰ πρὸς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ ὀρθοδόξους ἐπιστελλόμενα, γραφέντα ἐν γνώσει τῶν τῆς ἐπιστήμης πορισμάτων τε καὶ διδαγμάτων. Ἐγεννήθη ὁ ἱερός ἀνὴρ ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης τῷ 1549, κατὰ τὸν Ἀνδρόνικον Δημητρακόπουλον * * — ἐσπούδασεν ὑπὸ τὸν Μελέτιον Βλαστὸν ἐν Κρήτῃ, καὶ, τὰς σπουδὰς αὐτοῦ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐν Παταύῳ, συμπληρώσας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέτειραν, βεβαίως εἰκοσιπενταέτης καὶ πλέον. Ἐδίδαξεν ἐν Κρήτῃ, μεθ' ἧς ἀνεδείχθη τῆς αὐτόσε τοῦ Ἀγκαράθου μονῆς ἡγούμενος, εἰς Ἀλεξάνδρειαν δὲ μεταβάς ἐχειροτονήθη πρωτοσύγκελλος τοῦ πάπα καὶ πατριάρχου αὐτῆς Σιλβέστρου, ἐκ Κρήτης ὄντος καὶ τούτου, καὶ τῇ 5 Ἰουλίου 1590 χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Κυρήνης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Ἀλεξανδρείας, ἀποθανὼν μετὰ ἔτη ἑνδεκα. Γλωσσῶν εἰδήμων, καὶ

* ἀξεδόθη ἐν Α' τόμῳ (σελ. 221—22) τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινοπόλεως ὑπὸ Γαβριὴλ Σοφοκλέους.

* * Ὁρθόδοξος Ἑλλάς· σελ. 130.

σπουδάσας ἐν Ἰταλίᾳ, οὐδαμῶς ἐπέτρεψεν ἑαυτῷ τὴν ἄρνησιν τῶν ἀληθειῶν τῆς ἐπιστήμης. Καὶ γράφει λοιπὸν ὄχι ἀποδοκιμάζων τὴν τῶν σοφῶν σοφίαν—ἀλλ' ὄχι καὶ τῶν συνετῶν τὴν σύνεσιν ἀθετῶν, διήλίγε δὴ, τῶν μαθηματικῶν, τῶν ἀστρονόμων, τῶν τῆς Εὐρώπης ἀποδεχόμενος τὰ ἐπιστημονικὰ πορίσματα, γνωστὰ ὄντι πρὸ πολλοῦ καὶ τοῖς βυζαντινοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐσεβῶν ἐλλήνων λογίων, καὶ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, καὶ πατριάρχων καὶ μοναχῶν, ἐπίσης σεβόμενος τὴν ἔμμονήν εἰς τὰ πάτρια, ἔμμονήν παραφυλάττουσαν τὸ Πάσχα τὸ σωτήριον ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἰουδαϊκὸν Πάσχα συμπτώσεως, ἔμμονήν τὸν νικαιακὸν τῆς Α' οἰκουμένης Συνόδου κανόνα στηρίζουσαν καὶ σήμερον, ἢ μᾶλλον ἐπ' αὐτοῦ στηριζομένην τότε, καθὼς καὶ σήμερον.

Καθ' ὃν τρόπον ἐσκέπτετο—πολὺ συνετῶς—ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ἐσκέπτοντο καὶ ἐνήργουν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς συνέσεως οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπιφανεῖς Ἕλληνες, οὕτω δ' ἐνήργουν καὶ μετ' αὐτὸν ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Γ' καὶ κατόπιν αὐτοῦ λόγιοι Ἕλληνες, ὧν γνώμας συνετὰς συλλέξας ἐξέδωκεν ὁ Κ. Ν. Σάθας ἐν «Βιογραφικῷ σχεδιάσματι περὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β'» (ἐν Ἀθήναις, 1870), παραλιπὼν καὶ σύντομον μνείαν τῶν ἔργων τοῦ συνταγματάρχου Σοφιανοῦ καὶ τοῦ Λαμπρύλλου, γνωρίμων ἐν ταῦθα λογίων, μάλιστα τοῦ Λαμπρύλλου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πολλὰ ὠφελήθη.

Καὶ γνωρίζομεν πρῶτον Ἀνδρόνικον αὐτοκράτορα τὸν Παλαιολόγον· Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν τῷ 1324—ἀκριβῶς ἑξακόσια πρὸ ἡμῶν ἔτη—τὴν διόρθωσιν τοῦ ἰουλιανοῦ (δῆθεν) καλανδαρίου—πράγματι δ' ἑλληνικοῦ, ἀφοῦ διεβρῦθησεν αὐτὸ Σωσιγένης, ὁ ἀλεξανδρεὺς ἀστρονόμος—τὴν διόρθωσιν ἐσκέψαντο καὶ τινες, ὡς φαίνεται, πρὸ τοῦ Γρηγορά, οὗ τὴν ἀφήγησιν πρέπει ν' ἀκούσωμεν μεταδιδομένην εἰς ἀπλούστερον λεκτικὸν ἰδίωμα—«Ἀφοῦ ἐξηγήθησαν ἐπιστημονικῶς ταῦτα, εὐχαριστήθη μὲν ὁ βασιλεὺς τὰς μαθηματικὰς ἀποδείξεις ἀποδειξάμενος καὶ πῶς ἐφρόντισε περὶ τῆς διορθώσεως τοῦ ἡμερολογίου. Ἀλλ' ἵνα μὴ εἰσαγάγῃ τοῦτο σύγχυσιν μὲν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς, διαίρεσιν δὲ εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀφῆκεν ἐν σιγῇ νὰ παρέλθῃ τὸ πρᾶγμα, διότι ἦν ἀδύνατον ἐντὸς ὀλίγου

χρόνου 'να περιέλθῃ τις ὅλας τῶν νήσους καὶ τὰς ἐπαρχίας καὶ 'να μειωθεῖσῃ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νέαν τῆξιν· **'να διαιρεθῶσι δέ, καὶ ἐδῶ μὲν ἄλλην ἄλλοι ἑορτὴν 'να πανηγυρίζωσιν, ἄλλοι δὲ ἄλλην ἀλλαχοῦ, τὸ τοιοῦτον οὐχὶ χρηστὸν ἐφάνη**»· διότι τὸ κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία, τὴν διὰ βίας ἐπιβολὴν τοῦ νέου ἡμερολογίου ἀποστέργοντες, ἄφινον ἕκαστον 'να θρησκευῆ ὡς θέλει, κατὰ τὴν φωνὴν τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως. Τοῦτο δὲ συνέσεως ἦν ἔργον.

Δίκαια πράττων ὁ Κ. Σίθας ταπεινῶς εἰς τὸν ἐρημνευτὴν τῶν ἱερῶν κανόνων Ματθαῖον Βλαστριν, εἰς ὃν ἀφεροῦ στίχους ἕξ μιᾶς σελίδος ἐκ τῶν τριακοσίων δέκα σελίδων τοῦ περὶ Ἱερουμίου Β' σχεδιάσματος. Εὐτοχῶς, ἔχομεν πρόχειρον τὸ «Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων» ὑπὸ Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, καὶ ἐν ΣΤ' τόμῳ αὐτοῦ (σελ. 104—128 περὶ τοῦ σωτηρίου Πάσχα καὶ τῶν αὐτῶ συναφῶν θεμάτων· ἰδίᾳ βλέπε τὴν 424) ἀναγνωσκόμενον τοῦ Βλαστρινος τὰς κρίσεις, ἀνδρικὰς καὶ φρονίμου, τῷ 1331 γραφομένας· ὁμολεῖ περὶ διορθωμένου ἡμερολογίου, παρατηρεῖ δ' ὁμοῦς «Μεθ' ὅλα ταῦτα, **ἄπρεπον 'να μεταβάλλωμεν τῶν ἁγίων πατέρων τὸν κανόνα, καὶ οὔτε δυνατὸν 'να συνθέσωμεν ἄλλον,** 'να δεικνύῃ τόσῳ καθαρῶς τοῦ περὶ τὸ Πάσχα ζηθέντας ἄνω διορισμούς· ἀλλὰ, καὶ ἂν θελήσωμεν 'να μεταθέσωμεν τὸν κανόνα, καθὰ λέγουσί τινες, ὑποβιβίσαντες αὐτὸν κατὰ δύο ἡμέρας, ἀρχόμενοι δηλὰ δὴ ἀπὸ τοῦ 1331, ἀδύνατον θ' ἀποβῆ 'να μεταπέσωμεν τοὺς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ χριστιανούς ὥστε 'να μίθωσι νέον κανόνα καὶ νέον ἡμερολόγιον» — περὶ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας πρόκειται — «ὕστερον ἀπὸ ἔτη τριακόσια τέσσαρα (δηλ. τῷ 1635) πάλιν, καὶ πάλιν μετὰ ἄλλα τόσα (1939) καὶ μετὰ τόσα πάλιν, τὸ αὐτὸ θα παρατηρῆται σφάλμα, καὶ θὰ γένηται ἀνάγκη 'να μεταβάλλωμεν τὸν κανόνα πολλάκις· **ΩΣΤΕ ΚΑΛΛΙΤΕΡΟΝ ΝΑ ΜΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΩΜΕΝ· ΔΙΟΤΙ ἢ τοιαύτη καινοτομία ὄχι μόνον εἰς τὸ αὐτὸ θὰ περιπέσῃ σφάλμα, ἀλλὰ καὶ λιαίρεσέως οὐ μετρίασ τῆ ἐκκλησία γενήσεσθαι προξενός.**»

Μετὰ τοὺς ἐν λόγῳ λόγους, ἡ ὀρθοδόξος ἀποστολικὴ καὶ μία Ἐκκλησία — οὐδεὶς ἕως τώρα ἐτόλμησε 'να διαφρέτῃ αὐτὴν — ἀπεκήρυξε τὴν μεταξὺ τῶν τέκνων αὐτῆς εἰσαγωγὴν τοῦ νέου ἡμερολο

γίου, διότι ἀπὸ τοῦ 1383 σαφῶς ἐγίνωσκεν ὅτι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων παραδοχῆς αὐτοῦ ἡ Ῥώμη ἐξήτει 'να ὑποτάξῃ τούτους ὑφ' ἑαυτήν. *

Ὁ ἀείμνηστος Σάθας ἐμνήσθη καὶ γνώμης Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, ἐλευθεριζόντος ἕλληνο κληρικοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγραφε τῷ 1781 ταῦτα: «Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, στοχαζομένη ἔνθεν μὲν πῶς *ἡ γρηγοριανὴ διάταξις δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία*, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς ἡμετέραις καιροῖς, ἔνθεν δὲ πῶς τὸ πλήθη εὐκόλως συγχίζονται νομίζοντα *πᾶσαν μεταβολὴν ἐν ταῖς παραδόσεσι καινοτομίαν, μᾶλλον δὲ κατάλυσιν τῆς θρησκείας*, ἔκρινε σοφῶς *διὰ νὰ παραπέμψῃ τὴν ἐνδέουσαν διόρθωσιν τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῖς καιροῖς, οἵτινες ἤθελον χρειασθῆ αὐτήν*».

Ἐπὶ Ἱερεμίου Β' φαίνεται ὅτι οἱ καιροὶ ἤκιστα «ἐχρειάσθησαν» αὐτήν. Μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα σχεδὸν ἔτη, ἐπὶ Ἱερεμίου Γ', «οἱ καιροὶ» ἔδειξαν ὅτι οὔτε τότε «ἐχρειάσθησαν» αὐτήν, ὡς δεικνύει ἡ πρὸς τοὺς ἐν Μεσσηνί τῆς Ἰταλίας ὀρθοδόξους ἐπιστολή, ἐκδιδομένη ἐν τέλει τοῦ παρόντος τεύχους.

Ἐξήντα μετὰ τὸν Ἱερεμίην Γ' ἔτη ὁ Μοισιόδαξ Ἰώσηπος οὐδ' αὐτὸς εὔρεν ὅτι τὴν τοῦ ἡμετέτου πατρίου—ὁ Σωσιγέννης ἦν Ἕλληνας—ἡμερολογίου διόρθωσιν «ἐχρειάσθησαν» οἱ καιροί. Ὁγδοήκοντα τέσσαρα κατόπιν τοῦ Μοισιόδακος ἔτη, ὁ Κυριακὸς ὁ Λαμπρύλλος οὐδ' αὐτὸς ἔκρινεν ὅτι τὴν ἀπὸ τοῦ πατρίου ἱεροῦ καθεστῶτος παρατροπὴν «ἐχρειάσθησαν» οἱ καιροί. Μία κρίσις αὐτοῦ φαίνεται προσοχῆς ἀξία, ἀξία ἀποδοχῆς: «Εἰς πᾶσαν *ἄωρον ἀπόπειραν* τῶν, εἴτε νόμῳ, εἴτε ἔργῳ, αὐτοκεφάλων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ γρηγοραϊκοῦ (**)*ἡμε-*

* ἐν τῷ περὶ Ἱερεμίου Β' σχεδιάσματι (σελ. 95) παρατίθεται γράμμα τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ἐν Ἑνετίᾳ, ἀπὸ ἀπριλίου 1583, β. βαιοῦντος τὸν τοιοῦτον τῆς Ῥώμης σκοπὸν, ἐμφαινόμενον ἐν ἐπιστολῇ τοῦ τότε πάπα πρὸς τὸν Γερμανὸν, τὸν ἐν Κωνσταντινοπόλει πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας.

(**) κατασκευάζει τὴν λέξιν ὁ Λαμπρύλλος ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ Γρηγοῦρα, ὅχι δ' ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ πάπα Γρηγορίου. Ἴδε διατριβὴν Λαμπρύλλου.

ρολογίου, βλέπομεν *παιδαριώδη φιλοτιμίαν τῶν διεπουσῶν ἀρχῶν* ἵνα φανῶσιν ὅτι διὰ τούτου δῆθεν προβαίνουν εἰς τὸν πολιτισμὸν, πράγματι ὅμως καθισταμένων εὐτελῶν ὀργάνων πρὸς διχοστασίαν τῶν ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν». Κοὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς διατριβῆς ὁ Λαμπρύλλος, εἰς ῥαδιουργίας ξένης πολιτικῆς ἀρχῆς ἀποδίδει τάσιν ἡμετέρων τινῶν πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ γρηγοριανοῦ, καὶ συμπεραίνει, κατ' ἀπρίλιον τοῦ 1865 «Πρὸς ἀποσόβησιν δὲ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν *δὲν ὑπάρχει τανῦν εὐκολία παρ' ἡμῖν* ὅπως ἅπασαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, εἰς συνεννόησιν ἔλθοῦσαι, ψηφίσωσιν ἐκ συμφώνου τὴν τοιαύτην ἀλλαγὴν».

Οὐδὲ περίεργον ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως ἐνέμενε εἰς ὅσα ἐφρόνει καὶ ἐπὶ Ἱερεμίου Β' καὶ ἐπὶ τοῦ Γ', πολλῶ δὲ πρὸ τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Ἰωακείμ Γ', ὁ πατριάρχης Ἀγαθάγγελος τὸ ἴδιον διετράνωσε καὶ αὐτὸς φρόνημα, οἷον οἱ πρὸ αὐτοῦ. Τῷ 1827, πρὸς τὸν τσάρον Νικόλαον Α' ἀκαδημαϊκοὶ τινες τῆς Πετροπόλεως προέβαλον αἴτησιν περὶ τῆς διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ=σωσιγενειανοῦ=ἡμερολογίου. Ἡ τῶν ἐπιστημόνων πρότασις ἀπεστάλη πρὸς τὴν ἱερὰν τῆς Ρωσσίας σύνοδον· ἀλλ' αὕτη ἀπεφῆνατο ὅτι ἡ τοιαύτη πρότασις, ἔα τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν, πρέπει 'να ἐγκριθῆ ὑπὸ τῆς ἐν Κων)πόλει Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Ἀπεστάλη λοιπὸν πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέῤῥιψε τὴν πρότασιν τῶν ρώσων ἐπιστημόνων*.

Τὸ πνεῦμα τῶν πατριαρχῶν Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ, Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, Σωφρονίου Ἱεροσολύμων τοῦ συγχρόνου αὐτοῖς, τὸ πνεῦμα τῆς ἐν Κωνσταντινοπόλει συνελθούσης τῷ 1593 μεγάλης τοπικῆς συνόδου, τὸ πνεῦμα τῶν πατριαρχῶν Ἱερεμίου

λου «περὶ τοῦ νέου ἡμερολογίου καὶ τοῦ καταλλήλου ἢ μὴ τῆς παρ' ἡμῖν ἐφαρμογῆς» ἐν 15' τόμῳ Πανδώρας, σελ. 28—36. Ἦν δ' ὁ Λαμπρύλλος κυθῆριος, ἐγεννήθη τῷ 1812, καὶ ἐσπούδασε τὰ νομικὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Δυστυχῶς εἰς πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς ζητήματα ὁ Λαμπρύλλος διέδωκε παπικὴν ῥαδιουργίαν.

* Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων Ἐκκλησιαστικῶν Σωζόμενα· τόμου Γ' σελ. 556.

τοῦ Γ' καὶ Ἀγαθαγγέλου ἐνέπνεε πάντας τοὺς πατριάρχας μέχρι καὶ Γερμανοῦ Ε', διεῖλε τὰς Ἐκκλησίας πάσας τῆς Ἀνατολῆς. Ὅτε, κατὰ τὸ 1902, ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' ἠρώτησε καὶ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου τὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας, ἐκτὸς τῆς Ἀντιοχείας, μεθ' ἧς οὐδεμίαν εἴχομεν τῶ τότε σχέσιν, αἱ τῆς Ῥουμανίας, Ῥωσσίας, Σερβίας ἀπεδοκίμασαν τὸ νέον ἡμερολόγιον τοῦτο, ἢ τῶν Ἱεροσολύμων ἐδικαιολόγησε τὴν εἰς τὸ σιωπηγενειακὸν ἔμμοнын, ἢ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἠγγόει, φοίνεται, διατὶ ἢ τί ποτ' ἠρωτήθη, καὶ ἐψέλλισεν ἀσυνάρτητά τινα ρήματα, ἐνῶ ἔδει νὰ εἴπη· ἢ καταδικάζω τὸ Ἰουλιανὸν λεγόμενον, ἢ δέχομαι τὸ γρηγοριανὸν, ἢ κατασκευάζω νέον. Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, τότε σιωπήσας, ἐδήλωσε τῶ 1924 τὴν γνώμην αὐτοῦ.

Αἱ Ἐκκλησῖαι πᾶσαι αἱ ὀρθόδοξοι, αἱ τὴν ὑπόστασιν ἔχουσαι νόμιμον, ἔλαβον ὑπ' ὄψιν βεβαίως καὶ λαμβάνουσι τὸν πόθον, τὴν θέλησιν, τὴν πίστιν τῶν πιστῶν, τοὺς ὁμοίους κυβερνῶσι πνευματικῶς. Τὴν λαϊκὴν θέλησιν ταύτην καὶ αὐτὴ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἢ παλαίφατος Ἐκκκλησία ἐφάνη ποτε σεβομένη. «Οἱ πάπαι—γράφει τις τῶν ἡμετέρων λογίμων ὁμοεθνῶν—φοβούμενοι μήπως οἱ οὐνῖται ἄραβες ἀποσχισθέντες ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ πολλοῦ ἐζήτουν ἵνα παντοίοις τρόποι; ἐπιβάλλωσι νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκείνο τὸ λατινικὸν ἔθιμον, ἐκλατινίζοντες ἀνεπαισθήτως καὶ βαθμηδὸν αὐτούς. Πρὸς τοῦτο καὶ νῦν ὁ τῆς Ῥώμης πατριάρχης Πῖος Θ' πρό των ἐτῶν, ὡς ἐνθυμούμεθα πάντες, ἔπεμψε διαταγὴν ἵνα εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν οὐνιτῶν ἄράβων τὸ νέον (γρηγοριανὸν) καλενδᾶριον, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ. Τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα γεννήσῃ μεγάλην ρῆξιν καὶ διαίρεσιν μεταξὺ αὐτῶν, ἀπειλούντων ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν μητέρα ἑλληνικὴν τῆς Ἀνατολῆς καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀρ' ἧς ἀπεσπάσθησαν διὰ τῆς πολυχρονίου ἐπιρροῆς τῶν κατακτησάντων τὴν Συρίαν σταυροφόρων τῆς Δύσεως. Ὁ πατριάρχης Ῥώμης, προβλέπων τὰ γενησόμενα, ἀπέσυρε τὸ διάταγμα· καὶ ὅμως, περὶ τὰς τριακοσίας οἰκογενείας ἐπανῆλθον εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τε τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Βηρυττοῦ, ἀποστείλασαι πρὸς τοῦτο ἰδίαν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν ἀγιωτάτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν

Ἐκκλησίαν τῆς Κων)πόλεως· καὶ ἤθελον πάντες παραιτήσῃ τὴν
ψευδώνυμον ἔνωσιν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐὰν ὁ πά-
πας ἐπέμενεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς διαταγῆς*»

* *

Ταῦτα γράφω ἐν εἴδει προλόγου εἰς τὴν περὶ πασχάλιου πρὸς
Σιλβέστρον Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴν τοῦ Πηγᾶ, δικαίων μετὰ
τῶν ἀναγνωστῶν μου τοὺς ἀειμνήστους ποιμένας τῶν πάππων
καὶ προγόνων ἡμῶν διὰ τὸ ἐμπνέον αὐτοὺς πνεῦμα. Ὀλιγομα-
θεῖς ἢ πολυμαθεῖς ὄντες, ἐγίνωσκον τι διδάσκει ἢ ἐπιστήμη
περὶ ἡμερῶν καὶ λεπτῶν καὶ δευτερολέπτων, ὅσα συνιστῶσι τὸ
ἔτος. Ἀλλὰ διέβλεπον πολὺ φρονίμως τοὺς θρησκευτικούς καὶ
ἐθνικούς κινδύνους ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς ἀνωφελῶν καλενδαρίων,
δηλα δὴ *ἡμερολογίων νέων, τῶν ὁποίων ἢ εἰς τοὺς πιστοὺς
ἐπιβολὴ οὐδένα λόγον ψυχικῆς ὠφελείας ἔχει*. Λαμπρὰ δ'
ἐπὶ τούτῳ ἢ κρίσις τοῦ ἐν ἀγίοις Μελετίου τοῦ Πηγᾶ : Οὔτε τὴν
σοφίαν τῶν ἐπιστημόνων περιφρονῶ, ἀλλ' οὔτε τὴν σύνεσιν τῶν
ἐπιφανῶν καὶ εὐσεβῶν ὀρθοδόξων ἀθετῶ.

Ἀθῆναι· κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1924.

† δ μ. χ. Μ. ἰ. Γ.

(*) Ὁ ἑλληνικὸς καθολικισμὸς καὶ τὸ ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκ)ήσει σχίσμα·
ὑπὸ Εὐαγγέλου Ἐμμανουήλ, ἱατροῦ· ἐκδοθέν ὑπὸ Γεωργίου Μελισταγοῦς· ἐν
Σύμφ, 1862, ἐν 16 σελίδι. Τὴν εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦτο παραπομπὴν ὀφείλω
τῇ φιλομαθείᾳ τοῦ γέροντος Ἀρέθα ἐκ τῆς συνοδίας Σάββα ἱερομονάχου τῇ
ἐν Κερκεαῖς Ἀγίου Ὁρους.

Τοῦ Μακαριωτάτου κυροῦ Μελετίου
περὶ τοῦ νεωτερισμοῦ τοῦ νέου καλανδαρίου

Σιλβέστροφ Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος μέγας πρωτοσύγγελλος
καὶ ἀρχιμανδρίτης Ἀλεξανδρείας.

Καλῶς ἀληθῶς τε καὶ εὐλαβῶς ἔφη Βασίλειος ὁ Μέγας ἐν τῷ πρώτῳ κατ' Εὐνομίον· ὡς, εἰ τοῖς πατράσι δόγμασί τε καὶ διδάγμασιν ἐφησυχάζομεν, τῇ τε ἀπλῇ καὶ ἀπεριέργῳ πίστει τῶν Ἀποστόλων, οὐδὲν ἂν ἐδεήθημεν λόγων. Αὐτὸς δὲ φημί, ὅτι εἰ μηδὲν τῆς πατρικῆς παρεγχειροῦμεν διδασκαλίας, τῶν δι' ἰχνῶν ἐκείνων εἰχόμεθα, μηδὲ τὰ τῆς ἐκκλησίας διεταράττετ' ἂν, μηδὲ τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐκλονεῖτο, καὶ ἦν ἂν ἡμῶν βεβαιότερα τῆς σωτηρίας ἢ ἐλπίς, πατράσιν ἐφεπομένοις, παλαιὰ δόγματα καὶ παραδόσεις μαθητευόντων, ἥπερ ἐξερευνόντων οἶά περ νέων διδασκάλων νέα δόγματα καὶ διδασκαλίας, ἃ δὴ τέρψαιεν ἂν κατὰ τὸ λατινικὸν ἐκεῖνο ἔπλιον ἀνδρῶν ἀστατούσας ψυχάς, ῥάδιον τοῖς προτυχοῦσι τῶν ἀνέμων σαλευομένων· οὐ μὴ γε τοὺς σταθερωτέρους καὶ εὐσεβεῖς καὶ σοφία κεκοσμημένους· λυποῦσι δὲ καὶ μάλα πολλὰ πόρρωθεν αὐτῶν ἀποσκοπούντων, καὶ πρὶν γεγενῆσθαι τὰ μέλλοντα κακὰ καὶ τὴν ἐπεισερχομένην ζάλην τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πεφυκότα τοῖς νεωτερικοῖς ἐπιγίνεσθαι. Τῷ ὄντι γάρ, τί ἂν εἶεν ἄλλο τοῖς εὖ φρονοῦσιν, αἱ στάσεις πῶσαι αἱ διχοστασίαι, αἱ τῶν αἵρέσεων ἐπιφοραί, αἱ τῆς Ἐκκλησίας ταραχαί, ἧς νεωτερισμοὶ φιλοδόξων ἀνδρῶν, καὶ τοῦ ἄν εἴπῃς μετὰ τοῦ ἀποστόλου μεταιωρολόγοις καὶ φρεναπάταις, ἀποκυήματα. Τοῦτο δὲ μοι τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φιλοτιμίας κακότηδες δοκεῖ δικάως, προαναστείλας ὁ Θεὸς δι' ὧν ἐν Ἀγίαις Γραφαῖς λέγει· «Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσί σε». Εἰ Ἄρειος ἐπηρώτησε τοὺς πατέρας αὐτοῦ, οὐκ ἂν διεῖράγη εἰς ἄς ἐβλασφήμει κατὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος βλασφημίας. Εἰ ἐρώτησε Μακεδόνιος τοὺς πρεσβυτέρους, οὐκ ἂν περὶ τοῦ Πνεύματος παρεφρόνει. Νεστρίφ δὲ τῷ δυσσεβεῖ πόθεν ἐξεγένετο ἐκτραχηλισθῆναι, εἰ μὴ ἐκ τοῦ τῶν

πατρῶων ἀφίστασθαι ; τί δὲ Διόσκουρος ; οὐκ αὐτὸ τοῦτο πέ-
πονθε, τῆς εὐθείας παρενεχθεῖς, μὴ βουλόμενος μετὰ τῶν πατέ-
ρων τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖν πίστιν, τὴν σύντροφον, τὴν ἀληθῆ ἐπι-
γινωσκόντων καὶ ἀνομολογούντων τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Δεσπό-
την Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ἓνα μὲν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ὑπόστα-
σιν, ἕκ δύο δὲ διαφόρων φύσεων, εἰς ἄκραν ἔνωσιν ἀσυγχύτως
συνδραμουσῶν. Ὁ γὰρ αὐτὸς Χριστὸς καὶ Υἱὸς ἦν Θεοῦ, καὶ
υἱὸς ἀνθρώπου· ὁ αὐτὸς ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὴν
θεότητα· καὶ ὁμοούσιος τῇ Μητρὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· μία
ὑπόστασις πρὸ τῆς σαρκώσεως συμπληροῦσα τὸ μέγα τῆς ὑπερ-
θέου Τριάδος μυστήριον· κεχωρισμένη τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ γυ-
μνῆ οὔσα Θεότης μία ὑπόστασις μετὰ τὴν σάρκωσιν ἐν τοῖς αὐ-
τοῖς ὅροις διαμένουσα τῆς Τριάδος, οὐ γυμνῆ δὲ καὶ μεμονωμένη
τῆς ἀνθρωπότητος· τῇ ἀνθρωπίνῃ δὲ φύσει ἠνωμένη εἰς ἓν ἄ-
κρως καθ' ὑπόστασιν. Ὁ γὰρ Θεὸς Λόγος ἐγένετο σὰρξ μὴ τρα-
πεῖς τὴν θεότητα· ἀναλλοίωτος γὰρ ὁ Θεός, μηδὲ φυρμόν, ἢ σύγ-
χυσιν πεπονθώς, ἀπαθὲς γὰρ δήπου τὸ Θεῖον, ἀλλὰ ὅπερ ἦν
Θεός, γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν, ἀνθρώπος, συνδραμουσῶν δύο φύ-
σεων εἰς ὑπόστασιν μίαν ἀφύρτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως καὶ
ἀναλλοιώτως· ἔμεινε γοῦν ἡ Τριάς πάλιν Τριάς· ἡ αὐτὴ γὰρ ὑ-
πόστασις ἔμεινε καὶ μετὰ τοῦ προσλήμματος.

Εἰ τοίνυν Διόσκορος τοῖς πατέροις ἐφησύχασε δόγμασι, καὶ
πᾶς ὁμοίως τῶν ἐπιλοίπων αἰρετικῶν ὁμολος, εἰ πατράσιν ἔγνω
ἐνακολουθεῖν, καὶ μὴ μέντοι νέα τινὰ ἐφευρίσκειν πλάσματα,
ἅπερ οὐχ εὔρον, οὐκ ἔγνωσαν, οὐκ ἐδίδαξαν, οὐ παρέδωκαν οἱ
πατέρες οἱ καθηγησάμενοι τὴν σωτηρίαν ἡμῖν, νέας δὲ διδά-
σκειν διδασκαλίας, οὐκ ἂν ἐγεγόνεισαν ἀπωλείας ὁδηγοὶ τοῖς πει-
θόμενοις. Οὐκ ἂν τὴν Ἐκκλησίαν συνέχεαν καὶ διεῖλον τοὺς
πιστούς, οὓς ὁ Σωτὴρ τὸν Πατέρα παρακαλεῖ εἰς ἓν, ἵνα φη-
σὶν ἐν ᾧσιν. Οὐκ ἂν ἐλύπουν τὸ πανάγιον Πνεῦμα καὶ τὰ σπλάγ-
χνα τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, τοῦ μὴ ἐπευφραινομένου τῇ τῶν
ἀνθρώπων ἀπωλείᾳ· πάντας γὰρ σωθῆναι θέλοντος καὶ εἰς ἐπί-
γνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· πρὸς δ' ἅπασιν τούτοις οὐκ ἂν ἐνεποίη-
σαν τοῖς ἔθνεσι τηλικούτον σκάνδαλον· αἰτινα ἦτινοσοῦν, καὶ ὁ-
πωδῆπως προσπιπτούσης, ἐπιλαβόμενα τῆς προφάσεως, ὕλην
τε τῆς ἰδίας ποιούμενα παραφροσύνης καὶ ἀπιστίας, σκανδαλί-

ζονται μὲν εἰς ἡμᾶς, βλασφημοῦσι δὲ τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα ἐστὶ τὰ τῶν νεωτερισμῶν γενναῖά τε καὶ καλὰ κατορθώματα. Ἐπὶ γὰρ ἅπαξ ἐπικύψωσι τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ, οὐ μόνον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Οἰκουμένην αὐτὴν ἐκταράττουσιν ἅπασαν, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων κατατολήσαντες νότων, τὰ τε ἄλλα τῶν ἀσωμάτων ὑπεραλλόμενοι τάγματα, πράγματα παρέχουσι καὶ αὐτῇ τῇ μακαρίᾳ καὶ εἰρηναίᾳ φύσει τοῦ Θεοῦ, εἰς ἐκκίνησιν παροξύνοντες. Διὸ δὴ καὶ παραχωρεῖν τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις ἡμᾶς προσομιλεῖν χαλεποῖς, ὅποσα καὶ ἤλικα τὸ καθ' ἡμέραν ὀρώμεν ἡμῖν ἐπιπίπτοντα· εἰ δὲ μοί τις ἀπιστεῖ τοῖς πάλαι ὧν ἀκηκόαμεν καὶ ἀνεμάθομεν τὰς συμφοράς, ἀλλὰ γε τοῖς νεωτέροις οὐκ ἀπιστήσῃ, ἅπερ ἐκ παντὸς κατεπείγουσιν ἡμᾶς ἐφ' οἷζιροτέροις πράγμασιν ἀφεῖναι τὰς φωνάς, ἄσπερ τ' ἐφ' ἐτέραις ὑποθέσεσι Δαβὶδ ὁ πατρόθεος· «ὄσα ἠκούσαμεν καὶ εἶδομεν»· ναὶ γὰρ εἶδομεν ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, εἰς ἄσπερ ἐξώκειλαν αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν, τὴν τῆς Ἐκκλησίας δεινὴν σύγχυσιν, τὸν τῶν ἐθνῶν ἐμπαιγμόν, ὅλης τῆς οἰκουμένης τὴν αἰφνῆδιον καὶ ἀπροσδόκητον ταραχὴν, ὧν πατὴρ καὶ γεννήτωρ ὁ νεώτερος οὗτος νεωτερισμὸς τοῦ Πασχαλίου, ὃν ἐκίσησε Ῥώμη ἢ πρεσβυτέρα, μὴ ἐφησυχάζουσα ταῖς τῶν πατέρων δόξαις, ἀλλὰ ταῖς ἰδίαις ἀκολουθοῦσα, ἀφροντίζουσα τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων, σωφρονίζοντος τοὺς νεωτέρους μὴ φιλοτιμῆσθαι καὶ δοξάζεσθαι ἐπὶ ἀτιμίᾳ πατέρων· καὶ νῆ τ' ἀληθές, εἰ κρίνειν ὀφείλομεν κατὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον, ἐκ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον, δένδρον εἴη πάντως κακὸν τοῦ πασχαλίου αὕτη ἡ λεγομένη διόρθωσις· ἐπειδὴ περ καρπῶν κακῶν γέγονεν ἡ στήριξις αὐτοῦ. Ἐὼ γὰρ λέγειν τὸ τοῦ ἔτους δεκαήμερον ἔκτρομα. Οἱ γὰρ τῆς σελήνης μετασχηματισμοὶ, τοῖς ἡμετέροις, τοῦτέστι τοῖς παλαιοῖς, ἀνταποκρινόμενοι, δῆλον ὡς ἐλέγχουσι τὰ παρ' ἡμῖν ἐτῶν μέτρα καὶ ἡμέρας μὴ δεῖσθαι ἀφαιρέσεων ἢ προσθηκῶν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἦν ἂν ἴσως φορητόν, τὰ τοῦ πασχαλίου δὲ παραχαράττειν, μυρίων κακῶν γέγονεν αἴτιον. Ἐκκλησίαις μὲν γὰρ ἤνεγκε ζάλην καὶ ταραχὴν, Ἐθνῶν δὲ χλεύην, αἰσχύνην Πατέρων, παίδων ἀνατροπὴν καὶ πλάνην, ὑστατόν τε στάσιν, καὶ πρὸς Ἰουδαϊσμόν, ὅτι πλείστην ἐγγύτατα· Θεοῦ δὲ πάλιν θυμὸν καὶ ὀργὴν ὧν ξυμπάντων ὁμοῦ, καὶ ἐνὸς ἐκάστου χωρὶς, τί

ἂν ἰδεῖν ἠδύνατο χαλεπώτερον ὁ παρῶν ἤδη γέρον αἰῶν ; καὶ αἱ ἡμέραι αὐταὶ αἰ πονηραὶ ; Τίνες δακρύων πηγαί, κατὰ Ἱερεμίαν εἰπεῖν, ἐξαρκέσουσι τηλικούτον ἀποκλαῦσαι κακόν, τίνες στεναγμοὶ ; Τίνες ὄδυρμοὶ ; Ἐμελλεν ἄρα ἡ κτίσις, ἐσχάτῳ νυκτὶ γήρα ταλαιπωροῦσα ἐν ταυτηῇ μάλιστα τῆς ἡλικίας ἐσχατιᾷ, οὐκ ἔτι ἔχουσα κατὰ τίνων τῶν τῆς πίστεως δογματίων ἐνσιτάσεις ἰδεῶν, καὶ παρεκβάσεις καὶ ἀνατροπὰς πάντων, καὶ πρόπαλαι καὶ νῦν ἔναγχος δειναῖς βεβλημμένοις ἐπηρείαις, καὶ τῶν περὶ λοιπὸν παραδόσεων, τηλικαύτην καταφρόνησιν ἰδεῖν ; Τῷ τοίνυν προσώπῳ ἐλπίζετε, ὧ οὔτοι, τίσι καρδίαις τεθαυρῆκατε, ἐκείνης τῆς βασιλείας ἔνδον γενέσθαι τῆς εἰρηνικῆς ; Τοσοῦτων ἐνθάδε σκανδάλων αὐτοὶ γενόμενοι αἴτιοι καὶ αὐτουργοὶ ; Πῶς ποτὲ ἐλησιάσετε τοῖς πατράσιν ἐκείνοις, ὧν πάσαι ἀνατρέψαντες τὰ δόγματα, νῦν καὶ κατὰ τῶν παραδόσεων χωρεῖτε οὕτως ἀνέδην ; Ἄλλά, φησὶν, οὐ περὶ πίστεως τοῦτὶ τὸ ἐγχείρημα ; Καὶ λοιπὸν ἀκίνδυνος ὁ νεωτερισμὸς ; ὦ βαρυνκάρδιοι παῖδες ἀνθρώπων, εἰ μηδὲν πρόσεστι βλάβος τῷ νεωτερισμῷ, οὕτω τῷ ἀδιαφόρως πεφυκότι, οὐδ' ὄφελός γε πάντῃ που προσέσται. Καὶ λοιπὸν τί σοι χρεῖα νεωτερισμῶν ; Εἰ ἐπικοινωνῶς ἔχει σοι τὰ ἀδιάφορα, οὔτε γὰρ ἐὰν μὴ φάγωμεν, φησί, περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα. Οὐκοῦν μὴ ἐπικίνδυνος εἴη εἰσφερόμενος ὁ νεωτερισμὸς, οὐδ' ἀφαιρούμενος ἐπικίνδυνος ἂν εἴη. Καὶ εἰ μηδὲν εἴη παραβλάπτειν εἰσφέροντα, μηδὲν βλάβεις ἀνελών· εἰ δὲ κινδύνῳ συνέξενκται νεωτερισμὸς ἅπλις, φεῦγε τὸν κίνδυνον. Οὐδὲ γὰρ μικρὰ· οὐδὲ τὰ μικρὰ, κατὰ Βασίλειον, ὅταν βλάβην εἰσφέρῃ μεγάλην. Ἄλλ' οὐδὲ μικρόν σοι τὸ ταράττειν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀνακνυᾶν, κατεπαίρεσθαι πατέρων, προσταγμάτων θείων ὑπερορᾶν. Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐπιτάττων «Μὴ μέταιρε ὅρια αἰῶνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου». Τί δέ ; οὐκ εὐσεβέστερον καὶ εὐλογώτερον ἐστὶν, ἐν ἀδιαφόροις πράγμασι συμφέρεσθαι τοῖς πατράσι καὶ πρεσβυτέροις, κἂν πως δεήσει συνοκλάζειν, τοῦ ἀποπηδᾶν καὶ ἀποσκιρτᾶν εὐκόλως ἐπ' ἀηθείαν ἀταρποῖς ; οὐδὲ τὴν κοινὴν δυσωπομένους παροιμίαν, μὴ καταλιμπάνειν λέγουσαν δεῖ τὴν παλαιὰν ὁδόν, τὴν καινὴν ἀνθαιρουμένους ; Ταῦτα δὲ φημὶ οὕτω γίνεσθαι χρεῶν, ἂν μὲν τοῦτὶ τῶν πατρῶων τῆς εὐθείας παρενήνεκται, καὶ ἐν πράγμασιν ἀδια-

φόροις. Ὅπου δὲ καὶ πατρῶα ἐστὶ καὶ ὑγιῶς ἄγαν ἔχει, πρὸς δὲ καὶ κανὼν ἐστὶ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, τί ἂν τις εἴποι μὴ οὐχὶ πάσαις ἀνάγκαις τῶν καινοτέρων ἐφευρεμάτων δεῖν καταφρονεῖν, τῶν τε πατρῶων ἀντέχεσθαι· ἐκεῖνο οὖν δ' ὑπαιδουμένους καὶ δεδιότας, τό, ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερευνίσεις. Ἀλλά με περὶ τούτου, δέσποτα παρακαλεῖς, ἐπὶ στηριγμὸν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας Ἐκκλησίας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τῶν πάλοι τουτωνὶ δηλονότι, τῶν κόπτων λεγομένων· ὧν ἡ φιλόθεός σου ψυχὴ καὶ τὰ ἰσαπόστολα σπλάγχνα, οὐ μικροπρεπῶς ὑπερφροντίζει, τὰ πρὸς ἐπιστροφὴν σωτήριον καθυψηγουμένη, ὡσάν καὶ ὁ παρών, καὶ δὴ καὶ ὁ μέλλον ἄτας χρόνος τέλειον ἔχει τῆς πρὸς τὸν πέλας ἀγίπης ἐξέμπλαρ τὰς πράξεις τὰς σὰς, καὶ τὴν σπουδὴν καὶ τὸν ἀγῶνα ἐξαιρέτως τὸν ἀμφ' αὐτούς. Ἐγὼ δὲ καὐτὸς οἶα κατὰ πάντα εὐήμιος καὶ ζηλωτῆς τῶν αὐτῶν σοι, δέσποτα καὶ πάτερ ἐν Χριστῷ, φροντίζων καὶ μεριμνῶν, ἔγνω καὶν τι τῷ τὴν αὐτὴν ἐνδείξασθαι σπουδὴν, ἥνπερ καὶ ἰ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας δογμάτων πολυτρόπως ἤδη ἐνεδειξάμην. Μηδαμῶς τῶν τε τῆς ψυχῆς καὶ τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων ἀδρανὲς λογισάμενος πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ πόνου ξὺν Θεῷ, καλὸν τὸν στηριγμὸν φημι τῆς Ἐκκλησίας ὑπεραπολογούμενος μάλιστα πατρικῶν παραδόσεων, καὶ πατέρων ὑπὸ παίδων ἀδικουμένων ὑπερμαχόμενος. Εὐ μάλα τοῦτ' εἰδώς, ἐν τῇ προκειμένη μάλιστα ὑποθέσει, τοῖς πατρῶσιν ἐκ παντὸς ἀκολουθητέον· καὶν μὴ τὰ λεγόμενα κινόνια πάντη που συντρέχει τῇ τῶν πολυασχόλων ἀστρολόγων ἀκριβείᾳ. Οὐ γὰρ ἀστρολόγοι, ἀλλὰ πατέρες εἰσὶ τῆς Ἐκκλησίας καθηγηταί, ὡσπερ περὶ τουτωνὶ ἔφη τις τῶν Ῥωμαίων ἀρχιερέων. Οὐκ ἠβουλήθη δὲ τῇ συντομίᾳ χαριζόμενος, τὰς τῶν πάλοι πραγματείας εἰς μέσον παραγαγεῖν καὶ μάλιστα ἃ συνέγραψε περὶ ταυτησὶ τῆς ὑποθέσεως, ἡ νυνὶ λατίνοις ἐστὶν ἐν χερσίν, ὁ πολὺς τὰ ἀστρολογικὰ καὶ σοφὸς Γρηγορᾶς ὁ Νικηφόρος. Ἦν γάρ μοι παλαιὰ σοφῶν ἀνδρῶν συντάγματα, πολλαῖς πρόπαλαι αἰώνων περιόδους δηλοποιοῦντα καὶ οἷον ἄγοντα ὑπ' ὄψιν τὴν τῶν φωστήρων ἡλίου καὶ σελήνης περίοδον, τὸ ἀνώμαλον καὶ ἄνισον, τοῦτο ὅπερ οὐδὲ οἱ πατέρες ἐκεῖνοι οἱ ἀγιώτατοι καὶ θεοφόροι ἤδη που ἠγνόησαν. Ἦν ἡμῖν ἀνωμαλίαν νῦν ἀντεπιφέρουσιν, ὅπως ἂν εὐλόγως φανῶσιν αὐτοὶ πολυπραγμονήσαν-

τες, ἦν ἂν ἔπλασαν πασχαλίου διόρθωσιν. Ἄγνοοῦντες ὡς ἔοικεν ὅτι μετὰ τριακόσια ἔτη ἐκπεσεῖται καὶ αὐτῶν ἡ διόρθωσις καὶ γενήσεται πάλιν ἀνάγκη τοῖς ἀστρονόμοις ἀστρονομεῖν ἄλλας μαντευομένοις ἐπιδιορθώσεις, ταῖς αὐταῖς ἀνάγκαις ὑποκειμένας, τοῦτέστι δευτέρων ἀεὶ ἐπιδιορθώσεων ἐπ' ἄπειρον δεομένας, εἴ γε ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτενεῖται ὁ παρῶν ἤδη ἕξαρνος αἰῶν, εἴ καὶ ὑπισχνοῦνται γε αὐτοί, ὃ δὴ ἐμφέρεται ἐν τοῖς προσιμίαις τοῦ Γρηγοριανοῦ καλανδαρίου, τῆς διορθώσεως, ὡς, κατάγει τὸν γνώμονα καὶ τοὺς καινοὺς κύκλους, οὓς ἐξεῦρεν Ἄλουτζιος ὁ Λόλυος ὁ Ἀντωνίου ἀδελφός, εἰς ἀπείρου; αἰῶνας ὁδεύσεις τὸ καλανδάριον ἀπαρασάλευτον τοῖς αὐτοῖς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθεῖσιν ὡς αὐτός φασι· πεπραγμάτευται γὰρ τοῦτο πάλιν τὸ Γρηγορᾶ, διὰ δὲ τὸ ἄστατον, καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπεδοκιμάσθη διορθώσεως ὅροις ἐμπεριεχόμενον, καὶ μηδαμῶς ὑπερεκπίπτον, ἢ προσδεόμενον, φέρον δὲ ἀεὶ κατὰ ταῦτὸ ἀσφαλεῖς καὶ ἐδραίους τὴν τε ἰσημερίαν καὶ τὰς πανσελήνους καὶ τέλος τὸ Πάσχα ἀμετακινήτως. Πλανῶνται δὲ τῶντι κομπάζοντες καὶ πάντως μετὰ τὴν τῶν ἑκατοντάδων ἐκείνων περίοδον, οἱ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς ἐκλείψεως ἐπιτελοῦσιν· εἰσὶ δὲ ἑκατοντάδες τρεῖς καὶ τέσσαρά που ἔτη· αὐτὴ ἡ πείρα, ἢ κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, ἢ ἡ ἡμέρα δηλώσει, καὶ πάντως ὁ χρόνος ἄξει εἰς τοῦ φανῆς τὰ νῦν ἴσως γέ τισιν ἄγνοούμενα πράγματα.

Ἐγὼ γὰρ δικαιότερον καὶ βεβαιότερον πείθομαι τοῖς πατράσιν ἐκείνοις τοῖς σοφοῖς καὶ ἀγίοις τοῖς προειδόσι καὶ προειρηκόσι τὴν νῦν ἦν ὄρωμεν ἀνωμαλίαν, καὶ καθ' οὓς τοῦ παρ' αὐτῶν παραδοθέντος καὶ κρατοῦντος; κανονίου, τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν ἡμᾶς, ἢ πρὸ ἰουδαίων πάσχα ἐπιτελεῖν ἢ μετὰ ἰουδαίων, εἰς ταῦτα ὀπωτέρωσ ἂν ἔχοιεν τὰ ἰουδαίων, ἢ σφαλερῶς, ἢ ἀσφαλῶς τούτοις οὖν τοῖς πατράσι τοῖς κατὰ τὸν θείων ἀποστόλων νοῦν, ὡς δὴ ἐροῦμεν, οὔτε προφθανόντων τὰ ἰουδαϊκά, οὔτε ταῖς ἰουδαϊκαῖς λατρείαις συμπεριφερομένοις δικαιοτέρον πείθομαι, ἢ περ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἐπισκιάζουσιν, ὃ νῦν οὐπω φαίνεται πρὸ τῆς πείρας οὐδέ γε φανεῖται πρὶν ἢ εἰς μῆκος ἤξει ἀξιόλογον μετὰ τῶν ἐτῶν ἐκείνων τὰς περιόδους. Οὐδὲ γὰρ ὅταν οἱ πατέρες συντάττον τὸ κανόνιον, ἢ ἀνωμαλία ἐφαίνετο, ἐκλείπόντων λεπτῶν τινῶν πρὸς τὸ ἀκραιφνέστατον, παρῶν καὶ κριτικῶν

δὲ περίπου Ἰ. ἐτῶν, τῶν λεπτῶν ἐκείνων ἤδη ἀποτελεσάντων ἡμέρας μῆκος τὸ τῆς ἰσημερίας ἐλλειπὲς ὡς πρὸς τὰ προάγοντα ἔτη, ἐφανερῶθη, ὅτι, φημί, προφθάνει ἡμέραν μίαν τὴν ἰσημερίαν τῆς προπαρφηκυίας τριακοσιετηρίδος, καὶ ἡ κατὰ τὰς παισελήνου; ἔκλειψις. Διὸ δὴ, ἐπεὶ περ κἂν ἡ παροῦσα διόρθωσις μέλλει ἐξ ἀνάγκης εἰς ἀδιορθωσίαν μεταπεσεῖν μετὰ τοσαῦτα ἔτη, μεθ' ὅσα ἡ τοῦ τῶν πατέρων κανονίου φαίνεται παρασυρεῖσα, τίς ἂν λόγος δίκαιον ἀποκαίεται, καταλιπόντας ἡμᾶς τὸ τῶν πατέρων τοῦ πασχαλίου κανόνιον, ἐτέρου ἀντιποιεῖσθαι ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνου φερομένου ἀνωμαλίαν; Κἂν καὶ ἀρνοῦνται λατίνοι, ἢ καὶ ἐπισκιάζουσι, δέκα πῶς ἡμέρας ἀφαιρούμενοι, ἄλλους τε ἐμβολισμοὺς κανονίζοντες, καθὰ δὴ τὰ νεογενῆ ταῦτα κανόνια φανεροῖ. Τίς λόγος εἶπέ μοι σήμερον ἀφίστασθαι τῶν Πατέρων, τοῖς νεωτέροις τουτοῖσι προσκειμένους, αὐριον δὲ καὶ τούτου ἐκπίπτειν; ἐξ ὧν εὖ μάλα καὶ ἐξὸν τὸ τῶν Πατέρων κανόνιον κρατύνειν καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων φυλάττειν διαταγὴν· καὶ οὐδὲ πρὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα πασχάζειν ποτέ, οὐδὲ σὺν Ἰουδαίοις, χριστιανοὺς ὄντας ἡμᾶς, ὅπερ τοῖς ἀποστόλοις μὲν ἀπηγόρευται, λατίνοις δέ, κατὰ τὰ νεωτερικὰ τὰ δε κανόνια, οὐ κατορθωθήσεται· ἀναγκασθήσονται γὰρ ἔσθ' ὅτε πρὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν πασχάζειν, ὃ τὲ δὲ μετὰ Ἰουδαίων, ὡς ἡ πείρα, καὶ ὁ χρόνος δηλώσει, ὁ κοινὸς ἔλεγχος. Οὕτω δὲ τὰ τῆς ἱποστολικῆς διαταγῆς αὐτοὶ καὶ τὴν νέαν ταύτην διόρθωσιν παραβήσονται. Ἄλλ' ἐροῦσιν ἴσως ὅτι καὶ παρ' Ἰουδαίοις οὐκ ἔτι τὸ ἀκριβέστερον τηρεῖται τὰ ἀστρολογικά, καὶ δὴ ἀδιορθώτως περιφέρεται αὐτοῖς τὰ τοῦ Πάσχα.

Ἐγὼ γὰρ λέγω ὡς ἐν τούτῳ ἐστὶ τὸ θαῦμα· ὅτι καὶ ἀδιορθώτως ἐχόντων τῶν Ἰουδαίων, ἡμεῖς, κατὰ τὸ κανόνιον ἐκεῖνο τὸ πατερικόν, τὸ πάλαι γνωστόν, ἀπαράλλάκτως φυλάττομεν τὴν τῶν ἀποστόλων διαταγὴν, ἣτις ὅποια τις εἴη πῶς τε φυλάττεται κατὰ τὸ κανόνιον αὐτῶν, εἰκὸς διὰ βραχέων θεωρῆσαι. Ἀφεμένους τῶν λεπτοτέρων καὶ περιεργοδεστέρων μαθηματικῶν θεωριῶν, ἃς περιέχει τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα συντάγματα τὰ παρ' ἡμῖν· καὶ τοσοῦτον λέγονται μόνον, ὅσον ἂν τοῖς εὐγνωμονοῦσιν ἀρκέσειεν, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας. Ὁ γοῦν κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐπὶ λέξεως οὕτως ἔχει· Κανὼν· «Εἴ τις ἐπίσκοπος,

ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν Ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν, πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας μετὰ ἰουδαίων τελέσει, καθαιρείσθω». Ὁμοίως καὶ παρὰ λατίνοις· Τουτουῦ τοῦ κανόνος, ταυτησί τῆς προσταγῆς καὶ διαταγῆς τῶν θείων ἀποστόλων σκοπὸς ἐστὶ, μὴ συνεορτάζειν ἰουδαίοις τοὺς πιστοὺς τὴν μεγάλην ἡμέραν καὶ λαμπράν. Πρὸς δὴ τοῦτο δύο τινὰς ἔχει διορισμούς, δύο τινὰς παρατηρήσεις· τὴν μὲν μὴ πρὸ τῆς ἰσημερίας τῆς ἑαρινῆς, ἑαρινῆς φησὶν ἀντιδιαστέλλων ταύτην τῆς μεταπωρινῆς ἰσημερίας— Γίνεται δὲ ἡ μὲν ἑαρινὴ ἀναβαίνοντος τοῦ ἡλίου ἐπὶ τὸ ἀρκτῶν, ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων σημείων, καὶ φαιδρύνοντος μετὰ τὴν χειμέριον κατήφειαν τοῦ χρόνου, καὶ ἀπαρχήν, ἐπὶ τοῦ κριοῦ θυμηρέστερον ἡμῖν αὐγαῖς ἡμερωτέραις ἐπιλάμποντος, ἕαρ εἰσφέροντος· ποιεῖ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς μέγας φωστὴρ τὴν ἰσημερίαν τὴν μετοπωρινήν, ἐκκλίνειν ἀπὸ τῶν βορειοτέρων σημείων ἐπὶ τὰ ἀρκτῶα, τὰς τοῦ θέρους καύσεις ταῖς μετοπωριναῖς ὑφέσειν ἀμείβων, ἵνα ἡρέμα τὸ τοῦ χειμῶνος ἐπάγει κρυμῶδες ἰσοταλάντοις τηνικαῦτα τοῦ νυχθημέρου μέτροις διππεύων τὰ τοῦ ζυγοῦ. Αὕτη δὲ ἡ προσδιαστολὴ ἢ μία, ἢ τῆς ἰσημερίας τῆς ἑαρινῆς. Ἡ δευτέρα δέ, μὴ μετὰ τῶν ἰουδαίων, δι' ἦν καὶ τὴν α'. παραφυλακτέον. Ἐπὶ ταύταις ταῖς δυσὶν ἀποστολικαῖς παραφυλακαῖς, δύο ἄλλας διεφυλάξατο ἡ Ἐκκλησία. Τὴν μὲν μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον, τὴν δὲ κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν. Ἦν δε καὶ τινες τῶν ἀρχαιοτέρων τῆ τοῦ ἀποστολικοῦ κανόνος συμφράσει συνέρραψαν, ὡς ἂν εὖρον ἐν τῇ ἀραβικῇ ἐρμηνείᾳ, ὃ δὴ φήθη ἐπισημῆνασθαι. Τούτων δὲ τῶν τῆς Ἐκκλησίας παρατηρήσεων τὸ ἕσχατον, ὅτι δηλονότι μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον κατὰ τὴν πρώτην ἐρχομένην Κυριακὴν δεῖ τοὺς χριστιανοὺς Πάσχα ἄγειν. Μηδεμίαν ἀνάγκην φέρει ἡμῖν, ἔχοντος ὡς νῦν ἔχει τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τῶν πατέρων κανονίου ἐχομένων ἡμῶν. Ἔσθ' ὅτε γὰρ τῆς πανσελήνου ἐν σαββάτῳ ἢ παρασκευῇ συμβαινούσης, τὴν πρώτην εὐθὺς ἐρχομένην κυριακὴν, τὰ τῶν βαϊοφόρων εορτάζομεν· τὴν ἐξῆς δέ, ἥτις ἂν εἴη καὶ δευτέρα κυριακὴ μετὰ τὴν πανσέληνον, λαμπράν ἄγομεν ἡμέραν τοῦ θείου Πάσχα. Δεῖ δὲ ἐγ' ᾧμαι, πρῶτον εἰδέναι πῶς αὕτη ἢ τοῦ τῶν πατέρων κανονίου ἀνωμαλία συμβαίνει. Ἐπειτα πῶς κατ' οὐδὲν παραβαίνομεν τὸν ἀποστολικὸν κανόνα, πασχάζοντες κατὰ τὸ

τῶν πατέρων κανόνιον· ὅτι μὲν οὖν τὸ περὶ τὸ Πάσχα κανόνιον, ὅπερ κρατοῦμεν οἱ ὀρθόδοξοι, τῶν τῆς θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐστί, καὶ αὐτοὶ τοῦτο συνέθεντο, καὶ τῇ καθολικῇ παρέδωκαν Ἐκκλησία, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν διατυπώσεων, φανερόν ἐστί.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ κρατοῦμεν, καὶ κρατύνομεν κατέχοντες τὰς πατρικὰς παραδόσεις, κατὰ τὸν ἀπόστολον, ὡς ἱεροῦς καὶ ἀσύλους θησαυροῦς. Ὅτι δὲ τὸ κανόνιον τοῦτο τῶν πατέρων τρεῖς πού καὶ μικρόν τι πρὸς ἡμέρας παρέλειψεν τῆς ἐν ἧ κατέλιπον οἱ πατέρες αὐτὸ στάσεως, δῆλόν ἐστι. Τοίνυν ὅταν τὸ αὐτὸ σοι κανόνιον δείκνυσιν, ὡς τὸ φάσκα τὸ ἑβραϊκὸν κατὰ τὴν τοῦ μαρτίου, φέρε εἰπεῖν, τριακοστὴν γίνεται, ὡς ἐν τῷ τετάρτῳ κύκλῳ, αὐτὸ τὸ φάσκα οὐ γίνεται κατὰ τὴν τριακοστὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κζ', τρεῖς δηλονότι ἡμέρας παρακατιῶν, ἐστί δὲ τοῦτο ἴτιον, ἐπεὶ ἢ περ τὸ σεληνοδρόμιον, ὅπερ μετὰ ιθ' χρόνους εἰς τὰς αὐτὰς πανσελήνους στρέφεται· τοῦτο ὅπερ παρατηρήσαντες καὶ καταμαθόντες οἱ πατέρες τὸ ἑνεακαιδεκατήσιον συνέθηκαν κανόνιον, αὐτὸ φημι τὸ σεληνοδρόμιον τῶν ιθ' ἐτῶν, οὐκ ἀποκαθίστησι τὴν σελήνην εἰς τὸ ἀκριβέστερον ταῖς αὐταῖς πανσελήνοις κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ λεπτά, καὶ ἄτομα· ἀλλ' ἔλλειπει ἑξηκοστὰ τινα, εἴτ' οὖν λεπτά, ἅτινα ἐν τριακοσίοις καὶ τέσσαρσιν ἔτεσιν, συναπαρτίζουσιν ἡμέραν μίαν καὶ ταύτην πάλιν οὐκ ἄρτιον καὶ ὀλόκληρον, ἀλλ' ἔλλειπῆ τινων ἑβδομηκοστῶν (ὡς φασὶν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα κυριώτερον ἐσχολακότες). Διὰ δὴ τοῦτο ὅσοι περ ιθ' κύκλοι, ἀνακυκλοῦνται ἔνδον τῶν τεσσάρων καὶ τριακοσιοστῶν ἐτῶν, εἰσάγουσι τὰς αὐτὰς πανσελήνους· τὰ τῆς ἐπερχομένης ἑνεακαιδεκατηρίδος τὰς δι' αὐτὰς τῇ ΙΙ', λαμβανούσας ἑνεακαιδεκατηρίδι, ἔλλειπούσας μόνον τῶν ἑξηκοστῶν ἐκείνων, ἅτινα μετὰ τριακόσια πρὸς τέσσαρσιν ἔτεσιν ἀπαρτίζουσιν ἡμέρας μῆκος, καὶ ταύτη οὐκ ἄρτιον ἀκριβῶς· ἀλλ' ἀπολειπομένην τῶν ἑβδομηκοστῶν ἐκείνων ὡς φασὶν, ἦν ἔλλειψιμον ἡμέραν μειονεκτοῦσιν ἀεὶ τὰ ἐπερχόμενα τριακόσια τέσσαρα ἔτη, τὰ προάγοντα τδ', ἧς ἡμέρας ἐκτός, οἱ κύκλοι οἱ ιθ'. ὅσοι ἂν εὗρισκονται ἔνδον τῶν τριακοσίων τεσσάρων ἐτῶν, τὰς αὐτὰς φέρουσι πανσελήνους τοῖς προάγουσιν ιθ'. ἔτεσιν ἔνδον τῶν αὐτῶν τδ'. ἐτῶν μετὰ μόνης ἧς σφοδρᾶς φορᾶς τῶν

ἐξηκοστῶν ἐκείνων, ὧν ἕκαστον ἔτος πρὸς τὸ προάγον ἐλλείπεται· ἅτινα ἐξηκοστὰ τὴν ἐλλείψιμον ἀπαρτίζουσιν ἡμέραν μετὰ τὴν τῶν τδ'. ἐτῶν περίοδον. Ταύτης δὲ τῆς θεωρίας οἱ ἀκριβῶς ἐφιέμενοι, Ψελλοῦ παρὰ τοῦ σοφωτάτου, μετὰ Πτολεμαῖον, καὶ τοὺς δαινότερον ἡστρονομηκότας, καὶ τοῦ Ἀργυροῦ Ἰσαὰκ λαβεῖν δύνανται. Ὁ μέγας δὲ Μάξιμος περὶ τούτων καὶ πραγματεῖαν ὅλην συνέθετο.

Ἀδύνατον οὖν κανόνιον ἄλλο γενέσθαι ταύτης ἁμοιον τῆς ἀνωμαλίας. ὃ δὴ ἔφημεν τὴν ἀρχὴν, εἰ καὶ διαφεῦγον τὸν ἔλεγχον καὶ τὰ λεπτά, εἴτ' οὖν αἱ μοῖραι αἱ ἐκλειποῦσαι πρὶν ἂν παρωχηκότων τῶν τδ'. ἐτῶν, ἢ ἐλλείψιμος ἡμέρα εὐγνωστότερος ἀναφανῆ. Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς φαινομένης ἐλαττώσεως, εἴτ' οὖν τοῦ φαινομένου σφάλματος τοῦ τῶν πατέρων κανονίου. ὅπερ οὐκ ἀπὸ ἀγνοίας τῶν πατέρων συνέβη, ἀπὸ δὲ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ μέτρου τῶν ἡμερῶν καὶ ὥρῶν καὶ στιγμῶν, εἴτ' οὖν λεπτῶν, οἷς, κατὰ τοὺς ῥωμαίους, ἀναμετρεῖται ὁ τῶν φωστήρων δρόμος, σελήνης, φημί, καὶ ἡλίου. ὅς καὶ αὐτὸς οὐκ ἀποτελεῖ τὴν ἐνιαύσιον περιαγωγὴν ἐν πέντε καὶ ἐξήκοντα πρὸς ταῖς τριακοσίαις ἡμέραις καὶ τετάρτῃ ἡμέρας. Ἐλλείπει γὰρ ταυτησί [τῆ] τῶν ἡμερῶν καὶ ὥρῶν συναριθμήσει τριακοστόν τι μόριον, εἴτ' οὖν λεπτὸν ἡμέρας· ὅπερ ἐν τριακοσίαις ἔτεσι παρασαλεύει τὴν ἰσημερίαν ἡμέραν μίαν. Μίαν γὰρ ἡμέραν ἐλλείψιμον ἀποτελεῖ τὰ λεπτά ταῦτα, ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν, καθὼς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τῶν ἰσημερινῶν διαγράμματι.

ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

†	Ἔτη Κοσμογενείας	
δψνς'.		Μάρτιος κέ'.
ενς'.		Μάρτιος κδ'.
ετις'.		Μάρτιος κγ'.
εχνς'.		Μάρτιος κβ'.
εθς'.		Μάρτιος κα'.
εσνς'.		Μάρτιος η'.
εφνς'.		Μάρτιος ιθ'.
εωνς'.		Μάρτιος ιη'.

Ταύτην δὲ τὴν ἀνωμαλίαν ἀμήχανόν ἐστιν ἐκκλίνει καὶ διαφυγεῖν, εἰ μὴ τις δύναιτο, καὶ φύσιν ἀστέρος καὶ φωστήρων καὶ οὐρανίων σωμάτων καὶ σημείων ἀνασκευάσας, ἀναπλάσαι τὸ πᾶν, εἰς χάος πάλιν ἀναλύσει τὴν ἀρμονίαν, ἣν ἐναρμόστως συνεκέρασεν ἡ κοσμοτεχνίτις σοφία τοῦ Θεοῦ, ἵνα στασίμως, κατὰ Γρηγόριον, ἔχοιμεν ἔρον.

Ἐδείξαμεν τὸ τοῦ σφάλματος τοῦ κανονίου τῶν πατέρων αἷτιον, τὸ ἀπαράδραστον, τὴν φυσικὴν δηλονότι τῆς τῶν φωστήρων περιφορᾶς ἀνωμαλίαν, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἡμερῶν καὶ ὥρῶν, αἷς κατὰ Ῥωμαίους ἡμεῖς ταύτην ἀναμετροῦμεν, ἣν καθ' ἐκίιστους τριακοσίους, ἢ τριακοσίους τέσσαρας χρόνους, καθὰ φθάσαντες εἶπομεν, γεννῶσι. Τὸ λοιπόν ἐστὶν εἰδέναι πῶς κατὰ τοῦτο οὕτως ἔχον τὸ κανόνιον τῶν πατέρων φυλάττεται ἀπαρίβματος ὁ περὶ τοῦ Πάσχα τῶν ἱερῶν ἀποστόλων κανὼν. Τοῖνον

ὁ προφήτης Μωϋσῆς, μάλιστα διὰ τοῦ προφήτου ὁ Θεός, ἐν ιβ' κεφαλαίῳ τῆς Ἐξόδου προστάττει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὸ Φάσκα, ἦγουν τὰ διαβατήρια, ἐορτάζειν τὴν ἰδ' τοῦ ἱέου μηνός· πρῶτα τοίνυν εὐρεῖν ἀνάγκη τὸ νέον ἔτος, ἔπειτα τὸν πρῶτον τοῦ ἔτους μῆνα, καὶ τούτου τῇ ἰδ' ἡ Φάσκα τῷ Κυρίῳ τὸ παλαιὸν ἐορτάζειν. Ὁ δὲ τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανὼν, μὴ συνιορτάζειν παρεγγυᾷ τοὺς ἡμετέρους τοῖς Ἰουδαίοις. Καὶ ἵνα τουτὶ φύγωσι, διορίζεται παραφυλάττεσθαι τὴν ἰσημερίαν καὶ μετὰ ταύτην οὐχὶ πρότερον, οὐδὲ ἐν αὐτῇ ἵνα καὶ περιεργάσῃμαι τὸ λεγόμενον τὴν Ἀναστάσιμον τῆς Λαμπρᾶς ἡμέραν ἡμᾶς πανηγυρίζειν ἐπὶ τοσοῦτον τοιγαροῦν ὀφείλομεν, καὶ τὴν ἰσημερίαν ἐπισκοπεύειν, καὶ τὸ Φάσκα Ἰουδαϊκὸν ὅσον καὶ μόνον, ὅσον, μὴ συνιορτάζειν ἢ προλαμβάνειν αὐτῶν τὴν ἀνέορτον ἐορτήν.

Τὸ δὲ κανόνιον τῶν πατέρων ἐξευρίσκειν ἡμᾶς παιδεύει τὴν ἰσημερίαν, τὸ Φάσκα τῶν Ἰουδαίων, μεθ' ὃ, ἡ Ἐκκλησία εἰώθεν ἐορτάζειν τὴν ἐρχομένην Κυριακὴν, τὸ Χριστοῦ Θεῖον Πάσχα. Αὕτη δὲ ἡ τάξις ἐν τοῖς δε τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οὐ πάνπαν ἀναγκαία καταφαίνεται βουλομένους τῷ κανόνι τῶν πατέρων ἔπεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ κανόνιον δείκνυσι τὴν πανσέληνον, μετὰ τὴν ἰσημερίαν τὴν ἑαρινήν, ἡ δὲ πανσέληνος αὕτη, ἡ τῷ κανονίῳ ἀναγεγραμμένη, μετὰ χίλια τόσα που ἔτη, ἅφ' οὗ τὰ κανόνια συνετέθη παρεκινήθη τρεῖς που ἡμέρας σὺν τῷ κανονίῳ παρακολουθεῖν οὐδὲν ἦττον, ἢ συνέτρεχε τὸ σεληνοδρόμιον τῇ ἡμέρᾳ, ἣν τὸ κανόνιον δείκνυσι τὴν πρώτην εὐθύς ἐρχομένην κυριακὴν, μετὰ τὴν ἐν τῷ κανονίῳ ἀναγεγραμμένην πανσέληνον ἐορτάζειν εἰκότως τὸ Πάσχα· ὡς ἐν ὑποδείγματι εἰπεῖν, δείκνυσι σοι τὸ κανόνιον· ὡς κατὰ τὴν κυριακὴν τῶν Βαΐων, γίνεται τὸ Φάσκα τῶν Ἰουδαίων. Καθ' ὃ κανόνιον ἡ ἐφεξῆς κυριακή, τὸ Πάσχα φέρει τὸ τῶν πιστῶν· μὴ συντρεχούσης τῆς πανσέληνου τῇ ἐμφορομένη ἐν τῷ κανονίῳ τῇ Κυριακῇ τοῦ Λαζάρου, εἴτ' οὖν τῶν Βαΐων. Ἐρχεται γὰρ πρὸ τριῶν. Τοσαύτας γὰρ που ἐξέπεσεν ὁ γνώμων τοῦ κανονίου· ἔρχεται οὖν τὸ Φάσκα τρεῖς που ἡμέρας πρὸ τῆς τῶν Βαΐων Κυριακῆς, κάτω δηλαδὴ ἐν τῇ ἑβδομάδι τοῦ Λαζάρου.

Σὺν τῷ κανόνιον τῶν πατέρων κρατεῖν ἕασαι ὁμοῦ καὶ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα, μὴ πρότερον τῶν Ἰουδαίων, μηδὲ ὁμοῦ

διακελεύοντα δεῖν τοὺς πιστοὺς ἐορτάζειν, ἄγε μοι τὴν αὐτὴν κυριακὴν, κυριακὴν τῶν Βαΐων· τὴν δ' ἐπερχομένην τὸ Πάσχα τὸ ἱερόν. Οὕτω, κατὰ τὸ τῶν πατέρων κανόνιον, φυλάττεται μετὰ πλείονος τῆς ἀκριβείας ὁ τῶν ἀποστόλων καὶ ὢν. Καὶ τὸ ἀπεμφαῖνον τοῦ κανονίου τῶν πατέρων, ἂν φαῖεν ἀμαθεῖς ἄνδρες καὶ τῆς τῶν οὐρανίων φυσικῆς ἀνωμαλίας ἀνεπιστήμονες, ἀκριβεστέρας ἐστὶν αἴτιον φυλακῆς τοῦ ἀποστολικοῦ κανόνος τοῖς δυναμένοις τῆς τῶν λεγομένων ἀκραιφνοῦς διανοίας γνησίως ἐφικέσθαι, ὡς πόρρω ἀποπεμπούσης ἡμᾶς τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀνιέρων ἐορτῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ τῶν πατέρων κανόνιον, τοιοῦτον οἶόν περ' ἐστὶν ὡς ἂν φαίη τις τῶν γεννάδων, ἀδιόρθωτον καὶ ἐσφαλμένον, ἀστασίαστον καὶ ἀτάραχον τὴν ἐκκλησίαν διατηρεῖ, τὸ δὲ σφάλμα τοῦ κανονίου σφάλμα μὲν ἐστὶ, τοῦ τῶν Ἰουδαίων Φάσκα, ἡμᾶς δὲ μακροτέρως ἀποσχοιρίζει τῆς Ἰουδαϊκῆς παραλατρείας· ὅπερ ἐστὶ καὶ μόνον τῶν ἱερῶν ἀποστόλων σκοπός. Κανόνιον δ' ἄλλο γενέσθαι, οὐχ' οἶόν τε, μὴ ταῖς αὐταῖς τῶν πατέρων κανονίῳ ὑποπίπτον ἀνάγκαις. Ἐστὶ δὲ καὶ οὐσιώτερον [τὸ] τῶν πατέρων ἔχεσθαι.

Τίς ἂν τολμήσειε κανόνιον ἄλλο, οἶόν μῆλον ἄλλο ἔριδος ταράξαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπισκανδαλίσει τοὺς τῶν ἐθνῶν, ὄνειδος προστρέψαι τοῖς πατράσι, τηλικούτων καὶ τοσοῦτων κακῶν ὑπαίτιον ἑαυτὸν καταστήσει καὶ ὑπόδικον τῇ φοβερᾷ τοῦ θεοῦ δικαιοκρασίᾳ; οὐδὲ ἐνός τινος τῶν ἐλαχίστων τὸ σκάνδαλον παρορῶντος, ἀγγελικαῖς δὲ ἐπιστasiais καὶ χαλεπῇ ἐκδικήσει καθυποτάξαντος;

Τοσαῦτα τε ἐδυνήθημεν, δέσποτα καὶ πάτερ, ἐγγαράξαι, σοῦ μὲν τῇ Μακαριότητι προστατιούσῃ ὑπέικοντες, τὸ κοινὸν δ' ὄφελος θηρώμενοι· τὸς δ' ἐναντίας κακοζήλους καὶ δοξομανούσας ἐπιχειρήσεις εἰς ταπεινοφροσύνην ἀνακαλούμενοι, εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰρήνην βραβεύσαντος τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ τῆς ἰδίας βουλῆς προετοιμάσαντος ὄρους τὰς κατ' Αἴγυπτον παρὰ τὰς Νεῖλου ποταμοῦ ὄχθας τῶν πυραμίδων οὐ μακρὰν γενομένης ἐτησίους σωμάτων νεκρῶν ἀναστάσεις, αἱ κατὰ τὴν μεγάλην, ἐ εἰνὴν ἡμέραν τοῦ Σωτηρίου Πάθους μεσοῦσης ἡμέρας, προΐεναι ἀρχόμεναι μέχρι τελειουμένης τρίτης διατελοῦσιν ἐμφαινομένης. Αὐταὶ τίνα οὐκ

ἂν δικαίως εἴργησαν ἂν, ἄλλον εἶναι νομίζειν καὶ Πάθους καὶ Πάσχα κοσμοσωτηρίου καιρόν, παρ' ὃν ἐκεῖναι διορίζουσι εἰς τουτί πάντα, τῇ πάντα προΐδούση σοφῇ Προνοίᾳ τεταγμένοι ἐν ἀκμαζούσῃ σχεδὸν αἰεὶ (ἐν) ἀσεβήμασι χώρα, ἔν' ὧσι καὶ τῆς κοινῆς Ἀναστάσεως ἔνδειξις, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῖς εὖ φρονοῦσιν, ὥστε τοῖς μὲν ἀναμφίλεκτον, ὅτι ποτὲ ἐξαναστήσονται οἱ νεκροὶ, ἡμῖν δ' ἀρίδῃλον εἶναι πότε τὰ τῆς Ἀναστάσεως ἐορτάζοιμεν. Θαυμαστὸν δ' οὐδὲν παρ' αἰγυπτίοις Θεόθεν κατ' ἔτος ὑπάρξει, τὰ τῆς τε κοινῆς ἀναστάσεως σύμβολα καὶ τῆς τοῦ Σωτηρίου πάθους ἡμέρας ἱερᾶς· μανθάνομεν γὰρ ἐξ ὧν πρὸς τὸν μέγαν Λέοντα Ρώμης ἐπιστέλλει γράφων Πασχασίνος, θεοσημείαις τοιαύτην ἐορτὴν καὶ παρ' ἄλλοις σημειοῦσθαι. Παραλογισθέντες γὰρ ποτε οἱ δυτικοὶ καὶ τὴν τοῦ Πάσχα ἐορτὴν ἰδίαις χρησάμενοι ψηφοφορίαις τε καὶ γνώμαις, παρατὸ δοκοῦν τοῖς ἀνατολικοῖς ἐορτάσαντες ἐπὶ Ζωσίμου Ρώμης, διηλέγχθησαν τοῦ προσήκοντος διημαρτηκότες τῇ ἐποχῇ τοῦ ἐν Μελετίναις κατ' ἔτος ἀναβλύζοντος ὕδατος. Ἐορταζόντων γὰρ τότε καὶ τοῦ πλήθους τῶν κατηχομένων συνδραμόντος, ἀναμένοντός τε τὴν τοῦ ὕδατος ἀνάβλυσιν, καθὼς ἔθος ἦν, οἱ δὲ ἔμειναν ἀρώμιστοι, μὴ ἐκπηδήσαντος τοῦ ὕδατος· μετὰ δ' οὐ πολὺ, τῆς κατὰ τοὺς ἀνατολικοὺς ἐπιστάσεως Λαμπροφόρου ἡμέρας, τὸ ὕδωρ ἀνέβλυσεν ἐν ὥρᾳ τεταγμένη, διελέγχον τοὺς δυτικούς, περὶ τὴν ἐορτὴν πεπλημμεληκότας. Τῷ δὲ λόγῳ τουτωί τῷ ἡμετέρῳ συνηγορεῖ καὶ ἡ ἐν τῇ Δήμῳ τῇ νήσῳ τῆς Προποντίδος ἀναβλύζουσα ἔτησίως κατὰ τὴν τῆς Μεταμορφώσεως ἡμέραν, ἱερὰ κόνις, εὐθύς ἀρχομένη τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ συναρχομένη· κόνις δ' ὠνόμασται ἱερὰ παρ' ἡμῖν, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι τὰ θεόθεν, καὶ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτῆρος καὶ ὀπνίκα ἡ ἐορτὴ ἐπιστῆ ἀναδίδωσιν. Ἐπειδὴ δὲ βασιλικοὶ ἐπιστάντες ὑπηρεταὶ συλλέγουσιν τε τὸ ἐκβρασθέν, καὶ σφραγίζουσι τὰ ἐκ τῆς κόνεως ἐκπώματά τε καὶ ἐντυπώματα.

Τοῖς τῶν Πατέρων οὖν ἐφησυχάσωμεν ὄροις μαρτυρουμένοις καὶ θεοσημείαις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ὡ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κρῖτος τιμὴ καὶ προσκύνησις· νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ζετῆ'. Νοεμβρίου λ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄.

*Πρὸς τὸν Πρίγκηπα Ν. Νταπόντε περὶ τῆς τοῦ νέου
καλανδαρίου ὑποθέσεως. (1)*

**Ι Ε Ρ Ε Μ Ι Α Σ
Ε Λ Ε Ω Θ Ε Ο Υ**

**Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ
Οικουμενικὸς Πατριάρχης.**

Γαληνότητε Πρίγκηψ τῶν κλεινῶν Βενετιῶν, Κύριε κύριε Νικόλαε Νταπόντε, υἱὲ ἀγαπητὲ κατὰ Πνεῦμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος καὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον ἐπευχόμεθά σοι ἀπὸ Θεοῦ. Ὁ ἐνταῦθα περιφανέστατος Βαΐουλος κύριος Τζουάνν Φραντζέσκος Μουρεζίνης, ἐμφανισθεὶς ἡμῖν σωματικῶς, ἠξίωσεν ἡμᾶς ὡς ἀπὸ τῆς σῆς γαληνότητος καὶ πάσης τῆς μεγαλοπρεποῦς Ἀριστοκρατίας ὑμῶν, ἵνα πρόβλεψίν τινα οἰκονομήσωμεν, δι' ἧς τῆς νέας διορθώσεως γεγонуίας τοῦ ἔτους δυνηθῆ ἡ Ἐκκλησία τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης συνορτάξιν ἕνεκα τῆς ἐπομένης εἰρήνης τῶν ἀπανταχοῦ Χριστιανῶν. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσε παρ' ἡμῶν, ὅτι ἀδύνατον ἡμῖν γενέσθαι, ἐν μέρει τὰ κωλύοντα διηγησαμένων, ὡς φιλόχριστον ὄντα σε καὶ φιλέλληνα, καὶ ὡς τὴν ἀρχὴν ὑμῶν φιλοῦσαν τοὺς Γραικοὺς τῶν ἄλλων πλέον χριστιανικῶν ἀρχῶν γράψαι πρὸς σὲ ἐκρίναμεν διὰ τὴν θείαν εἰρήνην· οὐ γὰρ ἀγνοοῦμεν ὅσα σκάνδαλα ἔχουσι γενέσθαι διὰ τὰ νέα ταῦτα. Ἄξιον τοίνυν κρίνουμεν οἰκονομίαν ἵνα γενέσθαι, ἣν ἐγὼ μὲν πᾶσι διὰ γραμμάτων ὀρίσω, καὶ μᾶλλον εἰς Κρήτην καὶ τὰς λοιπὰς νήσους, ἣ δὲ Γαληνότης σου ἐπινεύσει

(1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀναφέρεται ἐν σελίδ. 346—7. Τῶν διδακτικότερων Πορισμάτων τῆς Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου, καὶ Ν. Κ. Σάθα ἐν σχεδιάσματι Βιογραφικῆ περὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄. Ἀθῆν. 1870.

Ἀντεγράψαμεν ταύτην ἐκ τοῦ βιβλίου. «Βίος Γρηγορίου, Μητροπολίτου Εἰρηνοπόλεως καὶ Βατοπεδίου ὑπὸ Σοφοκλέους Κ. Οἰκονόμου ἐν Ἀθήναις Ἀωξ΄. σελ. 88. ἔνθα ἀναφέρεται ὡς ἀνέκδοτος ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

καὶ προστάξει. Καὶ ὡσπερ οἱ κατὰ καιροὺς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Μακαριώτατοι εἰρήνης ἕνεκα ἔγραψαν καὶ ὤρισαν, ἵνα οἱ μὲν αὐτοῖς ὑπήκοοι τὰ ἔθνη αὐτῶν κρατῶσιν, οἱ δὲ τῆς Ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας τὰ ἑαυτῶν, καὶ οὔτε Λατῖνοι Γραικοὺς ἐνοχλῶσιν, οὔτε Γραικοὶ Λατίνους, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ τὸν ἕνα Χριστὸν δοξάζωσιν οὕτω καὶ νῦν ἔσται· ἡ μὲν Ἐκκλησία ἡμῶν διακρατεῖ τὰ παραδοθέντα αὐτῇ, ἡ δὲ Δυτικὴ ὡς θέλει καὶ βούλεται. Ἄλλως γὰρ ποιῆσαι οὐκ ἔχομεν ὅλως, ὡς παντὸς Πατριάρχου τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν κανόνισι καὶ νόμοις ὀφείλοντος ὑποεῖσθαι, καὶ παραδόσεσιν ἐκκλησιαστικαῖς· καὶ οὕτω διακρατοῦντος καὶ τοὺς ἐνταῦθα κυβερνῶντος, μένει τὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων πεφυλαγμένα.

Τὸ σεβάσμιον τοίνυν Πάσχα ἐν ᾧ τὸ κεφάλαιον τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Κυρίου οἰκονομίας ἐξείργασται παρὰ τε τοῦ Θεοῦ Κλήμεντος διειτάγη, καὶ παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου καλῶς ἐθεωρήθη, κανόνιον τε ὄριστον συνετέθη αὐτοῖς αἰώνιον, ἀστρονόμον ἐκάστοτε μὴ δεόμενον, παραδεδομένου τῇ ἐκκλησίᾳ· οὐ τὸ ἴσον, ὡς οἶμαι, ἔχει ὁ ἡμέτερος αὐτοῦ ἐπίτροπος, ὁ ἱερώτατος Φιλαδελφείας καὶ εἰ βούλει ἀνάγνωθι καὶ γνῶθι, ὡς καλὸν καὶ διορθώσεως οὐ χρεῖαν ἔχον, ὡς παρὰ τῶν Θεοσόφων Πατέρων ἀρτιωθέν. Τῶν αἰτιῶν λοιπῶν τούτων, καὶ ἄλλων εὐλόγων πολλῶν (ἕνεκα) καὶ τὸ περὶ τοῦ Πάσχα ἀκαταζήτητον διατηροῦμεν, καὶ ὄριον αἰώνιον ἔχομεν ἄχρι τῆς ἐνδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως φυλαττόμενον· οὐ γὰρ ὑπέρτεροι κανόνων ἡμεῖς, δι' ὃ πολλοὶ τῆς εὐθείας ἐξετράπησαν, ὑπήκοοι δὲ καὶ ἐκπληρωταί, ὡς δυνατόν, πρὸς οἰκοδομὴν τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος, χρώμενοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἣτις ἔχει λόγους ἁγίων πολλούς, μαρτύρια, κανόνας καὶ ἄλλα καθ' εἰρμόν ἀναγινωσκόμενα τὸν ἐνιαυτὸν ὅλον· καὶ εἴτι τῆς Παγγρῦσου ἀλύσεως ταύτης ἀποτελοῦμεν, εἰς τὴν τοῦ ὄλου καθαίρεσιν τὴν ζημίαν ἐπάξομεν ἀνωφελῶς. Ὁ μὲν γὰρ σύμπας τῶν ἁγίων Πατέρων χορὸς σκοπὸν ἔχει περὶ τούτου (ἴσ. γρ. τοῦτο) οὐχὶ περὶ θεωρημάτων μαθηματικῶν, ἀλλὰ περὶ Χριστοῦ μαθημάτων, τοῦ μὴ συνειροτάσαι τοῖς Ἰουδαίοις. Εἰ οὖν συνέβη τοῦτό ποτε, σκῆψίν τινα τὰ νέα εἶχον ὠρολόγια. Ἐπεὶ δὲ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ μέχρι τοῦ νῦν παλαιὰ τε καὶ νέα Ῥώμη καλῶς τὸν ἕνα Χριστὸν ἀπαξ τοῦ

ἐνιαυτοῦ συνεώραζον, ὡς ἅπαξ αὐτοῦ παθόντος, τίνος ἕνεκα ἡ σύγχυσις αὕτη καὶ τὸ παγκόσμιον σκάνδαλον τῶν ἀκουομένων δέκα ἡμερῶν; Ἄν γὰρ κἄν κατὰ Πτολεμαῖον τὸν μέγαν ἔλεγον, ἡμέραν μίαν δι' ἐκάστων τριακοσίων ἐτῶν συνάγοντα, ἀπὸ τῆς α'. Συνόδου εὗρον ἂν ἡμέρας τέσσαρας. Ποῦ τοίνυν αἱ λοιπαὶ ἔξ; Τὴν αὐθεντίαν ἔχέωσαν οἱ τῶν Θεῶν πατέρων κανόνες καὶ οἱ νόμοι τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, καὶ οὐχὶ οἱ ἀστρονόμοι, ὧν τὰ τοιαῦτα συμβούλια, ἀσθενῆ τινα, ὡς δοκεῖ, εὐρόντες λαβήν, αἰνιττομένην τοῖς θεοῖς Πατρᾶσι, καὶ φυλαχθεῖσαν ἀναμάρτητον ἕως τὴν σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ τῶν φασίφων κίνησις περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἀνωμαλίαν τινὰ ποιεῖ, τῇ εὐσεβείᾳ γε μὴν οὐδ' ὀπωσιοῦν τοῦτο λυμαίνεται. Ὁθεν οὐδὲ μετατρέπειν δεῖ τὸν Ἁγίων Πατέρων κανόνα καὶ καινοτομεῖν καὶ εἰς αἰτίας στάσεως τὰς Χριστοῦ Ἐκκλησίας κινεῖν. Εἴπερ ἀληθεία καὶ Θεῶν Πνεύματι περὶ ἀναγκαίων καλῶς ἐσκόπουν, πολλὰ εἰσι τὰ ψυχωφελῆ, καὶ οὐχὶ τὰ παίγνια τῶν ὀρολογίων τούτων, οὐδὲν ὄντων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις περὶ τούτων· δόξη δὲ Κύριος ὁ Θεὸς εἰρηναίαν κατάστασιν ἅπασιν τοῖς χριστιανοῖς, τῇ Γαληνότητί σου ὑγείαν καὶ τὴν τῶν ἐφετῶν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς σωτηρίαν, καὶ πᾶσι τοῖς περὶ σὲ μεγαλοτάτοις Συμβούλοις τε καὶ λοιποῖς· καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν, καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος Ἀμήν.

Ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ, Ἰνδικτιῶνος Γ'.

Τῷ γαληνωτάτῳ Ντόξε τῶν κλεινῶν Βενετιῶν τῷ κατὰ πνεῦμα υἱῷ ἀγαπητῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

Ἴσον τοῦ πεμφθέντος γράμματος τῷ Φιλαδελφείας καὶ τοῖς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἐφόροις, δι' ἣν ἀπέστειλαν, ἀναφορὰν ζητοῦντες περὶ αἰρεθῆναι τινὰ τοῦ Τριωδίου, καὶ δεχθῆναι τὸ Πάσχα ὅπερ ἐκαινοτόμησαν οἱ Ἴταλοι.

Ἰερώτατε καὶ σοφώτατε Μητροπολίτα Φιλαδελφείας, ἐν

Ἄγιω Πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καὶ συλλειτουργεῖ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη σου τῇ ἱερότητι εἰρήνῃ καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἁμαρταῖς χρησίμοις καὶ εὐγενεσίαι ἀνδράσι καὶ ἐφόροις τοῦ ἐν Ἐνεταίαις Ναοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἰῶν Γραικῶν καὶ τοῖς λοιποῖς αὐτόθι μετοίκους τῶν Γραικῶν πανοικεσία.

Τὴν ἀναφορὰν ὑμῶν λαβόντες καὶ ἀναγνόντες, ἐπῆλθε ἡμῖν θαυμάσαι, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ μέμψασθαι (οὐκ ἀπεικώτως) καὶ μάλιστα σέ τὸν Προϊστάμενον τῷ περιουσίῳ τῷ Κυρίῳ Λαῷ ἅτε καὶ πρότερον περὶ τοιούτων γράψαντα καὶ μὴ εἰσακουσθέντα, τί ἔτι τῶν αὐτῶν ἀπρίξ ἔχόμενος καὶ δεύτερον ἠνέσχου γράψαι; ἡμεῖς γάρ, οὐ τούτων ἕνεκα δίδοσθαι λόγον παροικεῖν ἐν Ἐνεταίαις παρεχωρήσαμέν σοι, ἀλλ' εὐλογεῖν μόνον καὶ ἀγαΐζειν τὸν ἐν αὐταῖς χριστῶνυμον καὶ τὰ ἀρχιερατικά ἐκτελεῖν. Τὸ δ' ἐρωτῶντα τὸν Μακαριώτατον Πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης καὶ ζητεῖν παρ' ὑμῶν λόγον ὧν γράφετε, εἰς τὸ πορρωτέρω οἶμαι τὴν ἐρώτησιν προβῆναι. Προσεχέστερον δ' ἂν εἴη ὑμᾶς ἐρωτῆσαι, καθάπερ δὴ ὁ Πάπας Κύριος Γρηγόριος φαίνεται οὕτω πεποιηκῶς. Κακτύτου δῆλον, ὅτι κακείνος, περὶ τῆς τοῦ Πάσχα διαφορᾶς ἐφθασε γράψας ἡμῖν· Ὡ καὶ τὴν ἀπλογία, ἣ δυνάμεως τὸ τηλικαῦδε εἶχουμεν δόντες, πρός τε τὸν ἐκλεμπρότατον Γαληνότατον Σενάτον τῶν Ἐνετῶν ὡσαύτως, ἔμινε τα πρᾶγματα ἐν εἰρήνῃ ἄχρι τοῦ νῦν καὶ ἡσυχία.

Γράφετε οὖν ἤδη ὅτι εἰσβαλεῖν μερικά θέλει ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία τῶν Βίβλων τῆς Ἀνατολικῆς. Τὰ δὲ σαφηνισθῆναι· ἀλλ' ἢ κατ' ἡμᾶς Ἐκκλησία νεωτερίζει καθ' οἷονδήτινα τρόπον οὐκ εἴωθεν ὥσπερ δ' αὐτῇ δυτικῇ ἔργον ἄπλευστον τοῦτο γε, ὃ καὶ αὐτοὶ ἐπόμενοι καὶ ἀφύκτως ἀντιποιοῦμενοι οὐ τολμῶμεν (ἄπαγε) εἰσβαλεῖν τι ἢ σαφηνίσαι κατὰ τὸν ἐκείνων σκοπόν, ἢ τῶν παλαιῶν βιβλίων περιαιρεθῆναι τὸ δὴ λεγόμενον κἄν μίαν κεραίαν· οὕτως ἡμεῖς δεδιδάγμεθα καὶ οὕτω γνώμης ἔχομεν ὑπέκειν καὶ ὑποτάττεσθαι τοῖς προγενεστέροις. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος τοιούτους ὀφείλεται εἶναι. Περὶ δὲ τὸ Πάσχα γράφετε δοθῆναι ἄδειαν συνεορτάζειν καὶ συμπασχάζειν τοὺς ἐν Ἐνεταίαις μετοίκους τῶν γραικῶν τοῖς Ρωμαίοις· ὅμως τοῦτο καὶ μέχρι (εἰπεῖν) φιλῆς ἐπινοίας ἐφικέσθαι ἡμῖν οὐχ οἷον τε,

σχολή γ' ἂν στέρεται καὶ γράψαι καὶ ἀποφήνασθαι. Οἶδατε γὰρ καλῶς, ὅτι τὸ σχίσμα καὶ ἡ διίστασις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, οὐκ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας συμβεβηκε Πατριαρχείας ἵνα ὦμεν ὀφειλέται ἅτε τὸ ἠγνωμένον διαζεύξαντες, καὶ τὸ διαζευγμένον ὠσαύτως ἐνώσαι. Ἀλλὰ πρὸ χρόνων ἱκανῶν ἡ Ρωμαϊκὴ ταῖς καινοτομίαις οὐ στρηλαθεῖσα, μένει οὐ μόνον ἀμεταστρεπτὴ ἀλλὰ καὶ διαφόροις ἐπιδόσεσιν αὔξουσα τὴν διίστασιν ὡς ταῖς πᾶσι δῆλον καὶ μάλιστα ἤδη γέγονε καταφανές, ἀλλ' οὐδ' οὕτως εἴχομεν σκάνδαλον, οὔτε θέλομεν ἔχειν μετ' αὐτῶν. Εἰ δ' αὐτοὶ ὡς ἐκ τῶν γεγραμμένων ὑμῖν τεκμαίρεται, σκοπὸν ἔχουσιν ἐνοχλῆσαι ὑπερ (οἶμαι) ἀπίθανοι, φέρειν ὀφείλτε· ὁ μὲν γὰρ παρῶν καιρὸς ὀδυνῶν καὶ θλίψεων, ὁ δὲ μέλλον χαρᾶς καὶ ἀνταποδόσεως. Μένε τοιγαροῦν ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ Πνεύματος Ἱερῶτατε Ἀδελφέ, τῇ Μητρί σου καὶ τῷ δικαίῳ χαριζόμενος, τοὺς ὀλιγοψύχους παραμυθούμενος, τοὺς ἀσθενοῦντας τῇ πίστει προσλαμβάνόμενος, τὰς τε παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἀπρίξ κατέχων τὸ διδάσκειν ἐλευθέρῃ φωνῇ καὶ γεγονωτέρῃ, καὶ οὐδὲν ἀποστρεφόμενος εἴ γε ὑφ' ἡμῶν μικρὸν ἐνύγη· πατὴρ γὰρ ἐπιτίμησις ἡδὺ φάρμακον, ἃ τε πλέον ἔχον τοῦ δάκνοντος τὸ ὠφέλιμον, ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις εἴη σοι.

Ἐγρᾶφη κατὰ τὸ ΖΥΣ Ἰουλίῳ ἢ Ἰνδικτιῶνος Γ'.

(Ἱερεμία ἐπιστολὴ Πατρ. Κων)πόλεως (1))

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ἡ πρὸς τὸν περὶ τοῦ καινοτομηθέντος ἡμερολογίου καὶ ἐν σελ. 538 τοῦ Τόμ. Ἀγάπης ἐξεδόθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχοντος Κυρίου Ἐμ. Γεδών τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας Χαρτοφύλακος ἐν τόμ. α' Κανονικαῖς Διατάξεσι σελ. 34--40

Ἱερεμίας ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ἐπειδὴ καὶ πάλιν ἡ ἐκκλησία τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ἅτε καινοτομίαις χαίρουσα, τοῖς περὶ αὐτὴν ἀστρονόμοις ἀπερισκέπτως συνήνεσε καὶ μετέθετο τὰ καλῶς περὶ τοῦ ἱεροῦ Πάσχα τοῖς χριστιανοῖς τελούμενα τὰ ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς

συνόδου τη τῶν θεοφόρων πατέρων ὁρισθέντα, παρὶ τε τῶν λοιπῶν συνόδων κυρωθέντα, στεργόμενα δὲ παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ γῆς χριστιανῶν καὶ ἐορταζόμενα ὡς ὄρισαν, τούτου δὲ ἕνεκα σκανδάλων γίνεται αἰτία· ἔφθασαν γὰρ καὶ ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος ἄνδρες Ἀρμένιοι ἐρωτῶντες καὶ φάσκοντες, ὅτι ἀναγκάζονται δέχεσθαι καὶ οὗτοι τὰ νέα ταῦτα· τούτων δὲ χάριν ἠξίωσαν ἡμᾶς εἰπεῖν τί τοῖς θείοις Πατράσιν δοκεῖ. Ἡ μετριότης ἡμῶν διασκευαμένη μετὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ἐν ἀγίῳ Πνεύματι διορίζεται σαφηνίζουσα τὰ δεδογμένα τοῖς ἀγίοις πατράσι περὶ τούτων. Πρῶτον μὲν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς α' συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἐστὶν ὑπογραφή οὕτως ἔχουσα: Λεόντιος Καισαρείας, Καππαδοκίας, Γαλατείας, καὶ Ἀρμενίας μικρᾶς καὶ μεγάλης, ὑπέγραψα. Ὅς δὴ, ὡς φαίνεται ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας ἀρχιεπισκόπου ἐχειροτόνησε τοῦτον ἀρχιερέα, πεμφθέντα διὰ πρεσβειῶν καὶ ἐπιστολῆς Τυρηδάτου βασιλέως Ἀρμενίων μετὰ τὸ χριστιανὸν γενέσθαι τοῦτον, υἱὸν ὄντα Κουσαίου, ἀδελφοῦ δὲ Ἀρταβάνου, καταγομένου ἀπὸ Ἀρσακιδῶν ἐκαίνων τῶν διαλυσάντων τὴν Περσῶν ἀρχὴν, καὶ ὑφ' αὐτοῦ ἀδελφοὺς ὄντας δ' ποιησαμένους αὐτὴν Ἀρμενίαν, καὶ Ἰνδοὺς καὶ Μασσαγέτας διαμερισμένους. Ὑποστρέψαντος τοίνυν τοῦ μεγάλου τούτου Γρηγορίου, φιλοτίμως δὲ ἀποδεχθέντος παρὰ τοῦ Τυρηδάτου, τούτῳ μὲν ὡς γνώμη αὐτοῦ τὴν ἀρχιερωσύνην δεξαμένου, τούτῳ δὲ ὡς ἐκ γένους τοιούτου, υἱὸς γὰρ ἐστὶν ὁ μέγας πατὴρ αὐτὸς Ἀνάκ τοῦ ἀδελφοῦ Κουσαρῶ τοῦ πατρὸς Τυρηδάτου, ἐβαπτίσθησαν ἅπαντες παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ ποταμῷ Εὐφράτῃ μετὰ καὶ τοῦ βασιλέως Τυρηδάτου· ὡς δὲ λέγεται πάντες οἱ τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν δεξάμενοι Ἀρμένιοι, Πέρσαι, Ἀσσύριοι, Μῆδοι, καὶ ἄλλοι, ἦσαν ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας μυριάδας· φωτίσας πάντας τούτους ἐν σκότει ἀγνωσίας κειμένους οἷά τις ἄλλος ἥλιος, ἀναχωρήσαι τε ἐθέλησας εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν Ἀρμενικῶν ὄρων τοῦ ζῆσαι ἐν ἡσυχίᾳ, Ἀλβιανὸν ἀντ' αὐτοῦ ἐπαφῆκεν, καὶ ἐπισκόπους Εὐθάλιον, Βάσον, καὶ ἄλλους ὑπὲρ τοὺς δέκα ἐν χώραις τῶν Ἀρμενίων προκρίτους· ἐν πᾶσι δὲ τούτοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ὡς φέρεται, τετρακοσίους ἐπισκόπους κατέστησε. Ἐπεὶ καὶ ἀναχωρήσαντος τοῦ μεγάλου τούτου φω-

στῆρος Γρηγορίου, ὁ Τυρηδάτης οὗτος διὰ τοῦ χωρισμοῦ αὐτοῦ ἐν λύπῃ ἦν, ἔμαθε δὲ, ὅτι δύο παιδιά γνήσια κατὰ σάρκα τοῦ Γρηγορίου εἰσὶν, Ὁρθάνης ὁ ἐν ἀσκήσει ὢν καὶ Ἀρωσάνης ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, ἔπεμψεν ἄρχοντας αὐτοῦ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἤγαγεν. Εἶτα ἐδεήθη τοῦ Γρηγορίου καὶ κατῆλθε τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ εὔρε τὸν Ἀρωσάνην ἄξιον ὄντα διὰ ἀρχιερέα, καὶ τοῦτον, ὡς ἔδει ἐχειροτόνησε. Κατὰ τούτους δὲ τοὺς χρόνους καὶ ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὴν Α' σύνοδον συνηῆξε τῶν τιῆ. Θεοφόρων πατέρων τὴν ἐν Νικαίᾳ, ὅπου καὶ Τυρηδάτης εἰρηνικῶς ἔφθασεν ὡς θερμότατος τὴν εὐσεβίαν, ἀποδοχῆς τε ἔτυχεν οὐ μικρᾶς παρὰ τοῦ ἰσαποστόλου Κωνσταντίνου· ὃς δὴ καὶ τῆς Ἀρμενίας ἀρχιεπίσκοπον καθολικὸν Ἀρωσάνην ἐπέμψατο τῇ συνόδῳ ταύτῃ, καὶ παρεγένετο, καὶ μέρος τοῦ ἱεροῦ συλλόγου ἐγένετο· καὶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου, καὶ εἰς Ἀρμενίαν ὑπέστρεψεν, ἐπιδιδούσης τῆς εὐσεβείας τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. τούτων λοιπὸν ὧν εἵπομεν διηγήσεων φαίνεται προφανῶς, ὅτι Ἀρμένιοι ἀρχιεπίσκοπον εἶχον καθολικόν, καὶ κατὰ διαδοχὴν ἔχουσι καὶ οὕτω τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπὸ Καππαδοκίας ἐξ' οὗ εἵπομεν Λεοντίου ἔλαβον, ὅρια δὲ ταῦτα τῆς Νέας Ῥώμης ὡς καὶ εἰσὶ σὺν Θεῷ, οὐχὶ καὶ ὅλως τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ὅστις ὡς οἱ κανόνες διορίζονται τῶν συνόδων τῶν ἐσπερίων ἄρχειν ἔθος· τὰ γὰρ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω, ὧρισαν, ὃ δὲ βιάζει παρ' ἐνορίας ἐστὶ καὶ ἔξω τῆς διαδοχῆς τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς εἶπεν ἀπελθόντες μαθητεύσατε, οὐχὶ βιάσατε, καὶ ὅστις ὀπίσω μου ἔλθειν ἀκολουθεῖν, καὶ ὅσα ἐν ἱεροῖς εὐαγγελίοις συνφθὰ τούτοις· ἀλλ' ἔδει καὶ τοὺς ὑφ' αὐτὸν ἐσπερίου, μὴ νέα καὶ πρόσφατα διδάσκειν σκανδάλου πρόξενα, ἀλλὰ τὴν Χριστοῦ διδαχὴν, ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν ἱερῶν συνόδων, καὶ ὅσα τοῦ θείου πνεύματος εἰσὶ. Δεύτερον καὶ ὑφηγούμεθα παντὶ Χριστιανῷ ὀρθοδόξῳ βουλομένῳ, ὡς οὐκ ἔστιν ἀσύστατον τὸ παρ' ἡμῖν πασχάλιον, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον τοῖς ὀρισθεῖσι τῶν ἁγίων πατέρων μένει ὀρθόν, καὶ εἰς αἰῶνας σταθερὸν διαμενεῖ, ἕως οὐ φυλάττει τὴν τάξιν ἣν ἔλαχεν ἀπαρασάλευτον, ἀρίστως ἐσκεμμένην τοῖς θείοις Πατράσιν, ὧν οὐδεὶς τῶν νῦν οὔτε τὴν ἐπιστήμην οἶδε τῆς ἀστρονομίας κατ' ἐκείνους τοὺς ἀρίστους, οὔτε τὸν ἁγισμὸν ἔχει, πλὴν εἰ μήπου

δοκήσει, τὰ δ' ἄλλα ἐστὶν ἀληθείας μακράν. Τεσσαρῶν γὰρ ὄντων τῶν τοῦ πάσχα διορισμῶν, ὁ πρῶτος ἐντέλλεται, ὅτι δεῖ μετὰ τὴν ἰσημερίαν τὴν ἑαρινὴν τὸ πάσχα τελεῖν· ὁ δὲ δεύτερος, ὅτι μὴ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἰουδαϊκῆς τελετῆς· ὁ τρίτος οὐχ ἀπλῶς μετὰ τὴν ἰσημερίαν, ἀλλὰ τὴν πρώτην μετ' ἰσημερίαν πανσέληνον, ὁ τέταρτος, ὅτι καὶ μετὰ τὴν πανσέληνον εὐθύς τῆς ἑβδομάδος τῇ πρώτῃ. Ὅθεν οὐδεὶς ὄλως νομισάτω, ὅτι τοὺς πανταρίστους ἐκείνους θεῖους πατέρας διέλαθε τὸ δοκοῦν τοῦτο λάθος, ἵνα παρὰ τῶν ἀστρονόμων τύχη βελτίονος διορθώσεως· χάριτι γὰρ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς α'. Συνόδου καὶ ἕως τοῦ νῦν αἰεὶ τὸ πάσχα τὸ ἱερὸν μετὰ τὸ νομικὸν γίνεται καὶ ἐν Κυριακῇ, καὶ σύγχυσίν τινα οὐκ ἔγνωμεν ἵνα εἰς διόρθωσιν ἀναστῶμεν· καλῶς καὶ γὰρ διευπλώθη τοῖς ἁγίοις πατράσι, καὶ αἰωνίως διαμένει ἀπταιστον, κακῶς δὲ παρὰ τῶν νῦν ἀστρονόμων τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἀφηρέθησαν αἱ δέκα ἡμέραι παρὰ τοῦ ὀκτωβρίου μηνός· πρὸς τοῖς ἄλλοις γὰρ καὶ σύγχυσιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει τὸ νέον αὐτὸ ὠρολόγιον καὶ ἀνατροπὴν ἀναθεωρούμενον· εἰ γὰρ δι' ὄλων ρλδ'. ἐνιαυτῶν νυχθήμερον ἐν συνάγουσιν, εὐήληον ὅτι ἀπὸ τῆς α'. Συνόδου χιλίων διακοσίων ἐξήκοντα πέντε ἐτῶν διελθόντων ἄχρι τοῦ νῦν, ὡς τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ παρεληλυθότων τὸ πρῶτον ἀπὸ Χριστοῦ ἕως τῆς α'. Συνόδου, ἡμέραι μόνον ἐννέα καὶ ὥραι δέκα παρὰ μισὴν στιγμὴν συνάζονται καὶ λείπεται, εἰ δὲ δι' ἑκατὸν εἴκοσι χρόνων νυχθήμερον ἐν γενήσεται, ἔσονται ἡμέραι δέκα, καὶ πλεονάζει· τὰ τοιαῦτα δὲ ἐπισηφαλῆ φαίνονται· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς τὴν ἐπιστήμην τὴν ἀστροθεάμονα δεινούς, τὸν μέγαν Πτολεμαῖον καὶ ἄλλους, ἐσφαλμένα ταῦτα εὐρίσκονται· ἐν τριακοσίοις γὰρ ἔτεσιν ἐκεῖνοι καὶ μικρόν τι πρὸς νυχθήμερον ἐν συνάγεσθαι ἀποφαίνονται, καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς κινήσεως, ὁμαλὴν γὰρ ποιεῖται τὴν κίνησιν καὶ ἀπαράκλιτον, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ κατὰ τούτους ἡμέραι τέσσαρες καὶ ὥραι πέντε καὶ στιγμαὶ ιβ'. ἀπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ δεῦρο γίνονται· καὶ τούτων οὕτως ἀνιμετρουμένων καὶ τῇ Ἑλλήνων σοφία ἔτι ἀναδείκνυται, ὅτι ἔξω παντὸς λόγου τὰς δέκα ἡμέρας τοῦ ὀκτωβρίου οἱ ἀστρονόμοι τῆς Ῥώμης ἐξέβαλον ἵνα φανῶσι μόνον ὡς δοκεῖ τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖν τι, δόξης κενῆς ἕνεκα, βέλτιον ὃ ἦν αὐτοῖς

μὴ καινοτομεῖν καὶ τοιαῦτα μεταποιεῖν, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις Χριστοῦ στάσεως οὐ μετρίως γίνεσθαι προξένους· ἢ καὶ βίαν μὴ ἐπάγειν ἕνεκα τοιούτων, ἔπειρ τολμῶσιν· οὐκ εὐλογον λογίζεται ὡς τοῖς ἀντεχομένοις τὰ καλῶς ὀρισθέντα τοῖς ἱεροαγίοις πατράσιν, μόνον λελογισμένον ἀλλὰ καὶ θεῖον. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς πρὸς ἀμφοτέρω λέγομεν, σημειωσάμενοι καὶ τὸ ἀληθὲς α φ π γ'. ἔτος τὸ ἀπὸ τοῦ Θεανθρώπου, νοεμβρίου κ'. Ἰνδικτιῶνος ιβ'.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας.

Ἐκ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρος.

Βοσ κανὼν ἐκ τῆς Συνοδικῆς Πράξεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης Ἱ. Συνόδου ἐπὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β'. πρὸς ἀποβολὴν τοῦ νέου καλανταρίου ἧτοι τῆς περὶ τοῦ Πάσχα Λατίνων καινοτομίας· ἐν ἔτει ξρα'. Φεβρουαρίου ιβ'. Α. Χ. 1593()*

Ἀπ' ἱρασάλευτον διαμένειν βουλόμεθα τὸ τοῖς Πατράσι διορισθὲν περὶ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηρίου Πάσχα· ἔχει δὲ οὕτως: Ἄπαντας τοὺς τολμῶντας παραλύειν τοὺς ὄρους τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς μεγάλης Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς εὐσεβείας τοῦ Θεοφιλεστάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀκωνονήτους καὶ ἀποβλήτους εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένειεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδιδαγμένα· καὶ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν· εἰ δέ τις τῶν προεστώτων τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος μετὰ τὸν ὄρον τοῦτον τολμήσειεν ἐπὶ διαστραφῆ τῶν λαῶν καὶ ταραχῆ τῶν ἐκ-

(*) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ βιογραφικοῦ σχεδιάσματος περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β'. ὑπὸ Κ. Ν. Σάβα. Σελ. 82. Ἐκδοσις Ἀθηνῶν 1870.

κλησιῶν ἰδιάζειν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ Πάσχα, τοῦτον ἡ ἁγία Σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλλότριον ἔκρινε τῆς ἐκκλησίας· δεῖ γὰρ στοιχεῖν τῷ τῶν Πιτέρων κανόνι μέχρι καὶ σήμερον Θεοῦ χάριτι· ὃν, καθὸ δὴ καὶ τὰ λοιπά, ἡ Θεοῦ ἐκκλησία διαφυλάττει.

Περὶ τοῦ γεγονότος θαύματος ἐν Βελιγραδίῳ κατὰ τῆς προσθήκης τῶν 10 ἡμερῶν παρὰ τῶν Δατίνων, παρόντος τοῦ Ἱεροσολύμων Παΐσιου.

Ὁ οὖν Παῖσιος ἀπὸ Γιάσιου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶτα εἰς Ἀδριανούπολιν, Φιλιππούπολιν, Σόφιαν καὶ Βελιγράδιον, ἐν ᾧ ὄντος αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Παΐσιου, συνέβη γενέσθαι τοιοῦτόν τι. Γυνή τις ὀρθόδοξος Λατινίδι γυναικὶ ζυμῶσαι θελούσῃ κατὰ τὴν εἰκοστὴν τοῦ Ἰουλίου, ἐν ἣ ἡ τοῦ Ἡλιοῦ τοῦ Προφήτου ἐορτάζεται μνήμη εἶπε· σήμερον ἐστὶν ἡ ἐορτὴ Ἡλιοῦ τοῦ Προφήτου καὶ μὴ ἄλλου ἔργων. Ἡ δὲ Λατινὶς ὑπολαβοῦσα ἔφη, ὅτι δέκα παρῆλθον ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἐορτῆς Ἡλιοῦ τοῦ Προφήτου, καὶ οὕτως ἀμφοτέραι ἀλλήλαις ἐφιλονείκουν, εἰ ἄρα αἱ δέκα ἡμέραι καλῶς προσετέθησαν ὑπὸ τῶν Παπιστῶν, καὶ ἤρξατο ἡ Λατινὶς ζυμοῦν· καὶ ὡ τοῦ θαύματος! μετεβέβλητο ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς τὸ φύραμα εἰς πέτραν, οἷον ἐστὶ τὸ κισήριον, τὸ κοινῶς λεγόμενον πορί, καὶ ἠκούσθη εἰς τὴν Σερβίαν τὸ πρᾶγμα, καὶ διένειμαν ἑαυτοῖς τὴν πέτραν οἱ ἄνθρωποι εἰς μαρτύριον, καὶ ἔλαβε καὶ ὁ Παῖσιος μέρος ἐκ τῆς πέτρας, ὅπερ ἕως τοῦ νῦν κεῖται κρεμάμενον εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Προφήτου ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ Μοναστηρίῳ αὐτοῦ· εἶτα ὁ Παῖσιος ἀπῆλθεν εἰς Σέρρας, Θεσσαλονίκην, καὶ Βέρροϊαν καὶ εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀκχεῖθεν εἰς Ἱεροσόλιμα· συνέβη δὲ τοιοῦτόν τι πολέμων μεγάλων καὶ κόπων καὶ μυρίων δαπανῶν αἴτιον.

Δοσιθέου Ἱεροσολύμων περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάων· Βιβλίον ΙΒ'. Κεφάλ. β'. σελ. 1192. Παράγρ. β'.

Τοῦ Ἁγίου Μάρκου Ἐφέσου ἀπολογία ῥηθείσα (1)
ἐν τῇ τελευτῇ αὐτοῦ.

Βούλομαι πλατύτερον τὴν ἐμὴν γνώμην εἰπεῖν, εἴπερ ποτὲ καὶ νῦν ἐν τῷ ἐγγίσειν τὴν τελευτὴν μου, ἵνα σύμφωνοι ᾧ ἐμαυτῷ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ μὴ δόξη τισίν, ὅτι ἄλλα μὲν ἔλεγον, ἄλλα δὲ ἔκρυπτον ἐν τῇ διανοίᾳ εἰκὸς οὖν ἐλεγχθῆναι τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τῆς ἐμῆς τελευτῆς· λέγω δὲ περὶ τοῦ Πατριάρχου μήπως δόξη αὐτῷ (προφάσει τίχα τιμῆς τῆς πρὸς ἐμὲ ἐν τῇ κηδεῖα τοῦ ταπεινοῦ μου τούτου σώματος, ἢ καὶ ἐν τοῖς μνημοσύνοις μου) στεῖλαι τινὰς τῶν ἀρχιερέων αὐτοῦ, ἢ τοῦ κλήρου αὐτοῦ, ἢ ἄλλου τῶν κοινωνούντων αὐτῷ τινα συνεύξασθαι, ἢ συμφορέσαι τοῖς ἐκ τοῦ ἡμετέρου μέρους ἱερεῦσι, τοῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα προσκληθεῖσι δόξας ὡς οἰωδήποτε τρόπῳ προσίεμαι καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν, καὶ ἵνα μὴ ἡ σιωπὴ μου συγκαταβάσιν τινα ὑπονοῆσαι παρέξει, τοῖς μὴ καλῶς καὶ εἰς βάθος εἰδόσι τὸν ἐμὸν σκοπόν, λέγω καὶ διαμαρτύρημαι ἐνώπιον τῶν παρατυχόντων πολλῶν καὶ ἀξιολόγων ἀνδρῶν, ὡς οὔτε βούλομαι τὴν αὐτοῦ ἢ τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν τὸ παράπαν οὐδαμῶς, οὔτε ἐπὶ τῇ ζωῇ μου, οὔτε μετὰ τὸν θάνατόν μου, ὡσπερ οὐδὲ καὶ τὴν γεγонуῖαν ἔνωσιν, καὶ τὰ δόγματα τὰ λατινικὰ ἅπερ ἐδέξατο αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τοῦ διεφενδεύειν ταῦτα, καὶ τὴν προστασίαν ταύτην ἐμνηστεύσατο ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Πέπεισμαι γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι ὅσον ἀποδιίσταμαι τούτου καὶ τῶν τοιούτων, ἐγγίζω τῷ Θεῷ καὶ πᾶσι τοῖς πιστοῖς, καὶ ἁγίοις πατράσι, καὶ ὡσπερ τούτων χωρίζομαι, οὕτως ἐνοῦμαι τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοῖς Ἁγίοις Πατράσι τοῖς θεολόγοις τῆς Ἐκκλησίας ὡσπερ, ἂν πείθομαι τοῖς συνθεθειμένοις τούτοις ἀποδιίσταμαι τῆς ἀληθείας καὶ τῶν μακαρίων διδασκάλων τοῖς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο λέγω, ὡσπερ παρὰ πᾶσαν μου τὴν ζωὴν ἤμην κεχωρισμένος ἀπ' αὐτῶν, οὕτω καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου μου. Καὶ ἔτι καὶ μετὰ τὴν ἐμὴν ἀπο

(1) Τόμος Ἀγάπης Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσ. σελ. 26. Ἐν τοῖς προλεγομένοις.

βίωσιν, καὶ ἐξ ὄρκου ἐντέλλομαι, ἵνα μηδεὶς ἐξ αὐτῶν προσεγγίσῃ ἢ ἐν τῇ ἐμῇ κηδεΐα, ἢ ἐν τοῖς μνημοσύναις μου. Ἄλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν τοῦ μέρους αὐτῶν, ὥστε συμφορέναι ἐπιχειρεῖσαι καὶ συλλειτουργεῖν τοῖς ἡμετέροις. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ τὰ ἄμικτα μίγνυσθαι· δεῖ δὲ πατάπασιν ἐκείνοις εἶναι κεχωρισμένοις ἡμῶν μέχρι ἂν δῶ ὁ Θεὸς τὴν καλὴν διόρθωσιν καὶ εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ.

Ἡ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΡΟΣ ΜΗΣΥΝΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τοῖς κατὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πόλιν τῆς Μησόνης παροικοῦσιν τιμιωτάτοις καὶ ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς τοῖς ἐπαγγελλομένοις ὁμοζήτως ἀντέχεσθαι τῶν ὀρθῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πατροπαραδότων δογμάτων, υἱοῖς ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος χάριν μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπευχόμεθα, ἀγιασμόν τε καὶ ἔλεος, παρ' ἡμῶν τὴν δε πατρικὴν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εὐλογίαν ἀπονέμομεν.

Γράμμα ἡμέτερον προσηνέχθη ἡμῖν μίαν καὶ μόνην ὀλιγόλεκτον ἔχον ὑπογραφὴν, τὴν παρὰ τοῦ γένους ἡμῶν τῶν Μησυνῶν ἀποστολὴν τούτου ἐμφαίνουσαν. καὶ μηδὲν τι ἄλλο περιφέρει τῆς τοιαύτης ἀποστολῆς ἐναργέστερον σημεῖον καὶ ἐμφαντικώτερον, οὔτε μὴν σῶζον ἀκραιφνῆ μαρτυρίαν καὶ ἀπόδειξιν, δι' ὧν πεφύκασιν αἱ ἀπανταχόθεν περὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀποδείξεων ἀποστελλόμεναι ἀναφοραὶ παριστοῦν καὶ βεβαιοῦν τὸ ἐαυτῶν ἐν πληροφορίᾳ ἀληθὲς καὶ ἀξιόπιστον· ἔδει γὰρ ὑμᾶς πρὸς ἀναίρεσιν παντὸς ἐνδοιασμοῦ καὶ ἀμφισβητήσεως διὰ σαφῶν τινῶν καὶ ἡμῖν γνωρίμων κατασφαλίσει τὰ ὅλως ἀσαφῆ καὶ ἀμφίβολα, τὰ διὰ τὴν μακρὰν ἀφ' ἡμῶν τοῦ τόπου πρὸς ὑμᾶς διάστασιν ἀναφυόμενα ἵνα γνόντες ἐναργῶς τοὺς ἀποστείλαντας σχῶμεν εὐκρινῆ τὴν διάγνωσιν, πρὸς ποίους τὴν κατάλληλον ἀπολογίαὶν ποιούμεθα· ἀνέγνωμεν μὲντοι τὸ τοιοῦτον γράμμα καίπερ μὴ σαφῶς εἰδότες, εἰ χρὴ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, εἴτε καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐστίν, εἴτε καὶ οὐ· ἀλλ' ἐν ἄκρα ἀμβιβολίᾳ τυγχάνοντες, τὸν δὲ νοῦν τῶν αὐτῶ ἐγχαραχθέντων κοινῶς-τε καὶ κατ' ἰδίαν ἐπιστατικῶς ἀνιχνεύσαμενοι, δύο τινὰ ἐπέγνωμεν εἶναι τὰ ἀφ' ὑμῶν προβαλλόμενα καὶ παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας τὰ ἀξιούμενά τε

καὶ ζητούμενα θελήματα : τὸ μὲν ὅπως ἐπ' ἀδεία ἔχητε ἐκτελεῖν τὸ ἅγιον πάσχα τῆς λαμπροφόρου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστήσεως ὁμοφώνως τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπακολουθεῖν τῷ ἐκείνης νεοπαγεῖ καλενδαρίῳ, τὸ δέ, ὡς ἐ ἀνάγκης βούλεσθε καταλύειν καὶ ἐπιθεῖν ὀψάρια ἀνυποστόλω· ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, τῆς πρὸ τῶν ἀγίων παθῶν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐν πάσαις παρομοίως ταῖς τετράδαῖς καὶ παρασκευαῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ, στέρησιν καὶ σπίνυν πάντων τῶν ἐδωδύμων θαλαττίων ὀστρακοδέσμων προβαλλόμενοι ἐν οἷς οἰκεῖτε παραθαλαττίοις, προσέτι δὲ καὶ δι' ὑμᾶς * εἶναι καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν ὀδοιπορίαις κατατρώχεσθαι καὶ ταῖς ἰδίαις χερσὶ τὰ ἀναγκαῖα προσπορίζεσθαι, ἐντεῦθεν ὑμῖν τὴν ἐσχάτην, φαιτέ, ἐπιγίνεσθαι κακουχίαν καὶ ἀνάγκην καὶ διὰ ταῦτα μηκέτι δυναμένους φέρειν τὴν τῆς αὐτῆς ταλαιπωρίαν καὶ χαλεπότητα, ἀνθ' ὧν καὶ τὸν τῆς θεραπείας τρόπον ἅπαντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος μετὰ πόθου ὅτι πλείστου παρ' ἡμῶν ἐξητήσατε. Καὶ ἦν μὲν ὡς ἀληθῶς πρέπον ἡμῖν καὶ δίκαιον, κατὰ τὸν ἐνόητα τρόπον, τὴν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ πατρικὴν φιλοστοργίαν ἐν ταυτῷ πρὸς ὑμᾶς ἐπιδεξομένοις καὶ περὶ τῶν δύο τούτων ζητημάτων ὀρισμένῳ καὶ διακεκριμένῳ λόγῳ τὰς ἀποκρίσεις ἀποδοῦναι· ἀλλ' οἷόν τε ἦν ἐν τοιοῦτοις ἐκκλησιαστικοῖς πράγματι, τῶν προβαλλομένων καὶ ἐξαιτουμένων ἀδελφῶν καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ ὀρισμένως ἀποστοματίζειν, γράφειν, τοῦτο οὐκ εὐπρεπὲς ἔδοξε τῇ περὶ ἡμᾶς ἱερᾷ τῶν ἀρχιερέων συνόδῳ, καίτοι οὔτε πάλιν δίκαιον ἠγησάμεθα διὰ τὴν ἀμφιβολίαν τελείως ὑμᾶς ἔᾶσαι ἐστερημένους τῆς ὀπωσοῦν μετριτὰς γ' προσηκούσας ἀνταποκρίσεις, διὸ καὶ τοῖς προβλήμασιν ὑμῶν τόγε νῦν ἔχον ἀπολογούμεθα οὕτως. Τὸ περὶ τοῦ ἀγίου πάσχα ἀξιούμενον, τὸ ἐξεῖναι ὑμῖν διὰ προτροπῆς τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐκτελεῖν αὐτὸ κατὰ τὸ νέον μετὰ τῆς δυτικῆς καὶ συνεορτάζειν ἐκείνη ταῖς λαμπροφόρου ἀναστάσεως παραβλέψατιν οὐχ' ὁσίως, οὔτε ὀρθῶς, τὸ διορισθὲν πασχάλιον ὑπὸ τῶν τοσοῦτων θεοφόρων καὶ θαυματουργῶν πατέρων τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Συνόδου καὶ ἀραῖς

* Ἴσως διὰ τὸ τεχνίαις ὑμᾶς εἶναι.

τοσαύταις καταχυρωθὲν καὶ ἐπιτιμίαις βασιλικοῖς τε θεσπίσμασιν ἐξ ἀρχαίων χρόνων κατασφαλισθὲν εἰς τὸ μένειν τοῦ λοιποῦ ἀπαράβατον, οὐδαμῶς ἐφευρόντες, ἀκριβολογία βασανίζοντες, ἔχειν τινὰ λόγον ἀναγκαῖον τοῦ ἀπρακτῆσαι παρ' ὑμῖν, οὔτε μὴν ἠγησάμεθα ἀκίνδυνον εἶναι ἐπίπαν καὶ ἀνυπεύθυνον τὴν μὲν διὰ Πνεύματος ἁγίου τελεσθεῖσαν τοῖς πατρῷσι περὶ τοῦ πάσχα μετὰ διαστίξεως τότε ἀπόφασιν μεταποιῆσαι ἤδη κατ' ἴδιαν πῶς ψῆφον, ὑμῖν δὲ προτρέψασθαι ἀδεῶς ἀποσιῶσιν ἐκείνης ὑπακούουθῆσαι τῇ προσφάτως νεωτερισθείσῃ κατὰ βουλὰς καὶ ἀρεσκείας ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ἡμῖν εἴθισται, οὔτε ἴδιον τοῖς ἀνατολικοῖς μετακινεῖν ὄρια αἰώνια, ἃ οἱ πατέρες πνευματοκινήτως ἠμελιώσαντες ἐδραίως κατεστήριξαν· εἰδὲ δικαιολογηθῆναι θέλοντες εἴποιτε, ὥς διὰ τὸ πολλοστοὺς ὑμᾶς εἶναι αὐτόθι, συγκρινομένους μετὰ τῶν τῆς δυτικῆς μοίρας ἔχετε ἀνίγκην τινὰ καὶ δυσκολίαν, τοῦτο προφανῶς ἐλέγχεται οἴκοθεν σκῆψίς της οὔσα μόνον καὶ πρόφασις· οἱ γὰρ ἐνταῦθα εἰς τὸν Γαλατῶν ἀπέναντι ἡμῶν παροικοῦντες τοῦ δυτικοῦ φρονήματος, ὀλίγοι πάνυ ὄντες ἡμῖν παραβαλλόμενοι, οὐδέποτε εἰς τοσαύτην ὀλιγοψυχίαν μεταπεσεῖν ἠγέσχοντο ἀλλὰ κρατοῦσιν ἀπρὶξ τὸ ἴδιον· ὑμεῖς τὲ τι οὔτω πεπόνθατε ἐναλλάξαι γλιχόμενοι τὸ μήτε ὀχληρόν, μήτε φορτικὴν τινα ἐπάγον περιλάσιν, εἴτε κατὰ τὸν μάρτιον τυχόν τὸ πάσχα τελέσητε, εἴτε τὸν ἀπρίλιον. Οὐκοῦν περὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος μηκέτι λόγον ἄλλον κινήσητε, ὅτι ἀμήχανον πάντως καὶ ἀδύνατον μετακινήθῆναι ποτε παρ' ἡμῶν πατροπαράδοτον τῆς Ἐκκλησίας ἔθος περὶ τοῦ ἁγίου πάσχα, ἢ ἄλλοις τισὶ διδόναι ἄδειαν μεταλλαγῆς δι' οἴουδήτινος τρόπου· ὥστε περὶ μὲν τοῦ τοιούτου, εἴτε οὔτως, εἴτε ἄλλως, τὴν ἀπολογίαν ὑμῖν ὠρισμένην παρέχομεν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἑτέρως γενέσθαι ἐξ ἅπαντος. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ ἀγία καὶ μεγάλη τεσσαρακαστιῇ τοῦ πάσχα νηστείας, καθ' ἣν τὰ ὀψάρια ἐσθίειν αἰτεῖσθε, διὰ τὴν σπάνιν τῶν ὀστρακοδέρμων ἐδωδύμων, τοῦ μὲν παραδειγματικοῦ προοιμίου, οὐ ἀνεμνήσθητε ἐν τῇ ἀναφορᾷ, ὥς ἀπὸ βαλβίδος εὐστόχου καλῶς ἀπήρξατε· καὶ γὰρ οἱ τε κάμνοντες ἰατροῖς ἀπιέναι προσφυῶς πεφύκασι θεραπείας ἕνεκα καὶ τὰ τέσσαρα τοῖς οἰκείοις πατράσι καταφεύγειν, ἵνα τὴν ἔνδειαν τῶν ὄντων χρήζουσι ραδίως ἀναπληρώσωσιν· ἀλλ' οὔτε ἰατροί, μὴ ἀκρι-

βῶς πρότερον εἰδότε, καὶ καιανοήσαντες τὰ αἷτια τῶν παθῶν τῶν ἀσθενούντων καὶ τοὺς σφυγμοὺς αὐτῶν, ἂν μὴ μετὰ περιεργείας προσψάσωσιν, οὐκ ἐλάγουσιν ἀπερισκέπτως τὰ φάρμακα, μήποτε ἀντὶ ἰατρικῆς εἰς χεῖρας τὸ πάθος περιστήσωσιν, ὡσαύτως καὶ γονεῖς οἱ φιλόστοργοι κατὰ δόγματα τοῖς τέκνοις αὐτῶν παρέχειν εἰώθασιν, οὐ μὴν δὲ λίθον ἀντὶ ἄρτου, ἢ ὄφιν, ὡς ὁ Κύριος διδάσκων ἀποφαίνεται. Τῶν δὲ τοιούτων οὕτως ἐχόντων, πῶς οἷόν τε ἡμῖν τοὺς πρὸς οὓς γράφειν ἐπάναγκες ἐκείνους μὴ προειδόσι περὶ τοιούτων ὑποθέσεων ἀποφαίνεσθαι. Ἄλλὰ μὴ ταρασσέσθω ἡμῶν ἡ καρδία, μήτε θορυβεῖσθω· μετὰ γὰρ τὸ ἀναμνησθῆναι βραχέων τινῶν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν καὶ διδασκαλικῶν τῶν πατέρων σημειωμάτων τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρὸς ἀπάντησιν τῶν ὧν ἄλλοτε ἐπελάβασθε ἐπιχειρημάτων εἰς σύστασιν τοῦ ζητήματος ὑμῶν, καὶ μικρὸν πῶς διαλεχθέντες, ἐπομένως καὶ τὸν τρόπον ὑμῖν ὑποδείξομεν, καθ' ὃν ἀραρότως, καὶ θαρρύντως ἡμεῖς τε τὴν ἀπολογία ἐυλογοφεινῶς ἀποδώσομεν καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ οὔτε ἀπὸ σκοποῦ εὐρεθῆσεσθε, τῆς προσηκούσης καὶ λυσιτελοῦς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τυχόντες θεραπείας. Ἰστέον οὖν ὅτι ἡ νηστεία τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς οὐκ ἔστι μονομερῆς τις, οὔτε ἀποχὴ βρωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης κακίας, ψεύδους [καὶ] καταλαλιᾶς καὶ τῶν λοιπῶν καθεξῆς, ὡς φασιν ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος, ἦτις ἀπὸ τοῦ θεανθρώπου τελεσθεῖσα εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων πᾶσι κοινῶς τοῖς πιστοῖς παραδέδοται, δεκατισμὸς τις οὔσα τῶν ἡμερῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, εἰς ἐξάλειψιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ὡσαύτως καὶ αἱ τετράδαι καὶ παρασκευαὶ τῶν ἑβδομάδων (περὶ γὰρ τῶν ἄλλων νηστειῶν, τῆς τε τεσσαρακοστῆς τῆς πρὸ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος· καὶ γὰρ ἐν ἐκείναις ἀκωλύτως τὰ ὀψάρια ἐσθίονται) ἐν αἷς ἡ μονοφαγία οὐκ αἰνίττεται τὴν ἀποχὴν τῶν κρεῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀψαρίων καὶ τῶν ὄσα διὰ πυρὸς κατασκεπάζεται πρὸς βρωσίν καὶ καρυκεύεται, οὔτε ἡ ἐν ἐκείναις παντελὴς ἐγκράτεια τοῖς μοναχοῖς τῶν κολογήρων καὶ τοῖς ἀποταγῆν τῶν ἐγκοσμίων ποιησαμένοις ἀποκεκλήρωται μόνως· ὁ γὰρ ΕΘ' κανὼν τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων αὐταῖς ρηταῖς λέξεσιν ἀποφαίνεται οὕτως «εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ

ιεροδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης οὐ πιστεύει ταῖς τετραδαῖς καὶ παρισκευαῖς, παρομοίως τῇ ἀγία καὶ μεγάλη τεσσαρακοστῇ ὁ ἱερωμένος καθαιρείσθω, ὁ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω». Πῶς οὖν μερισθείη ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐν οἷς κοινῶς ἡ ἀποστολικὴ ἐπισκῆπτει διάταξις; Ὁ δὲ θαυμάσιος Βαλσαμών, ὁ πολυμαθὴς τῶν κανόνων τριβων, ὁ καὶ πατριάρχης χρηματίσας Ἀντιοχείας, ἐφῆμεν τούτους τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δυνάμει καὶ χάριτι, ξηροφαγίαν διαβεβαιούται ἐμφανῶς τὴν νηστείαν τῶν ἁγίων τούτων ἡμερῶν· καὶ εἶγε ἀληθῶς ξηροφαγία, πῶς χώραν ἔξει ἢ ἰχθυοφαγία; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς τι πόρισμα πρὸς τὰ ὑμῶν προβλήματα ἐγκαίρως ἐσχεδιάσαμεν, διότι καὶ τοῦτο οὐ σμικρᾶς ἀπορίας ἄξιον πῶς ἀνωθεν καὶ πρὸ χρόνων τοσούτων οἱ γεννιήτορες καὶ προπάτορες ὑμῶν διεπέρασαν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν διὰ τῶν εἰς τὰ αὐτόθι εὗρισκομένων ἐδωδύμων παραμυθίσαντες ἀγογγύστως τὴν ἔνδειαν τῆς τροφῆς αὐτῶν καὶ οὐδέποτε ἠκούσθησαν παρενοχλήσαντες τοῖς πρὸ ἡμῶν πατριάρχαις περὶ τοιούτου ζητήματος· φανερόν ὅτι ὑπ' ἄκρας αὐτῶν εὐλαβείας καὶ ζήλου πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς νηστείας ταύταις κακουχίαν καὶ σκληραγωγίαν εὐγνωμόνως ἠνέσχοντο, γινώσκοντες ὅτι ὁ καλὸς στρατιώτης, ἂν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ, οὐδὲ στέφανον νομίμως λαμβάνει. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἔχουσι καὶ τὰ πράγματα διεξήλθομεν ἐν συντόμῳ· ὑμεῖς δὲ σπουδάσατε μετ' ἐπιμελείας τὴν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων ἀναφορὰν, ὡς δεῖ καὶ ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόθεσις, ποιῆσαι· καὶ γὰρ ἔχετε ἱκανοὺς Συναίτας πατέρας, ὡς ἐξ ἀκοῆς ἔγνωμεν, γειτνιαζοντας ὑμῖν ἐν τοῖς αὐτῶν μετοχίαις, καὶ ἄλλους πολλοὺς πλησιοχώρους· ἐκ τῶν θαμινὰ συνεχιζόντων τοῖς καθ' ὑμᾶς μέρεσι, δι' ὧν ἔξεστιν ὑμῖν ὑπογραφεῖσθαι ἐν τῇ ἀναφορᾷ περιερεῖν τὸ ἀμφίβολον καὶ οὕτως ἀποδεδειγμένον ἐξαποστεῖλαι· πλουτεῖ γὰρ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ χριστοῦ μεγάλη Ἐκκλησία καὶ κρίσιν καὶ ἔλεον, μεθ' ὧν τοὺς εἰς αὐτὴν προστρέχοντας θεραπεύειν οἶδε, συγκαταβάσει χρωμένη διὰ οἰκονομίαν καὶ μηδένα εἴωθεν ἔαν ἀνεπίβολον τοῦ οὐ ἐφίεται ἐν ἀληθείᾳ θελήματος.

Οὐκοῦν οὕτω ποιήσατε, ἵνα καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αψκ'. νεομβρίου 5

(Ἐκ χειρογράφου τοῦ Γυμνασίου Μιτυλήνης.)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Βίος Μελετίου Πηγᾶ ἀντὶ Προλόγου</i>	σελ. 5
<i>Ἐπιστολὴ Μελετίου Πηγᾶ πρὸς Σίλβεστρον Ἀλεξανδρείας (1)</i>	» 17
<i>Ἐπιστολὴ Ἱερεμίου Β' πρὸς τὸν Πρίγκηπα τῶν Ἐνετῶν Ν. Νιαπόντιε</i>	» 31
<i>Ἴσον τοῦ πεμφένιου γράμματος τῷ Μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας Προϊσταμένῳ τοῦ ἐν Ἐνετία Ἱ.Ν. τοῦ Ἁγίου Γεωργίου</i>	» 33
<i>Ὁ Κων)πόλεως Ἱερεμίας καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Σίλβεστρος περὶ τοῦ Καλανδαρίου ἐν Ἀρμενίᾳ</i>	» 35
<i>8ος Κανὼν τῆς ἐν Κ)πόλει Ἱ. Συνόδου ἐπὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου</i>	99
<i>Περὶ τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ θαύματος</i>	» 40
<i>Τοῦ Ἁγίου Μάρκου Ἐφέσου ἀπολογία</i>	» 41
<i>Ἡ Συνοδικὴ πρὸς Μυσηναίους ἐπιστολὴ</i>	» 42

(1) Ἐλήφθη ἐκ χειρογράφου τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου Ἁγ. Ὁρους Ἀθω.

